

JÁSZKUNSAĞ

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

2

XXXII. évfolyam
második szám
1986. június

Vágtató kuruc lovas (1952)

TARTALOM

- 3 Donkó László versei
- 4 Szabó Imre-fia Béla versei
- 5 Iszaak Babel: A becsület mezején — novellák (Fordította: Végvári Sándor)
- 12 Sóskúti Júlia: Tojásos galuska fejes salátával
- 15 Bakos Kornél: Az első este

FÓRUM

- 19 A kulturális szükségletről — Kerékgyártó István tanulmánya
- 25 A punkmozgalom tükröződése a mai magyar sajtóban — Jurkovics János írása

HAGYOMÁNYOK

- 32 Jerney István a dél-oroszországi kun sírszobrokról — Fodor István tanulmánya

MŰVÉSZET

- 42 Kiss István Kossuth-díjas szobrászművész tárlata a Szolnoki Galériában — Tiszai Lajos írása
- 46 „Az embert dicsérem!” — Gondolatok egy nemzetközi fotókiállítás után (Tálas László írása)

KÉPEK

Kiss István alkotásai; Martti Peltola, Aszódi Zsuzsanna, P. A. Ivanovics képei; Fodor István rajzai. (Fotó: Nagy Zsolt és T. Katona László)

E számunk szerzői:

Donkó László
pedagógus, Jászszentandrás

Szabó Imre — fia Béla
ált. iskolai tanár, FAK-tag, Szolnok

Végyvári Sándor
egyetemi adjunktus, műfordító, Pécs

Sóskúti Júlia
újságíró, Szolnok

Bakos Kornél
nevelő, Budapest

Dr. Kerékgyártó István
művelődéskutató, Szolnok

Jurkovics János
újságíró, Szolnok

Dr. Fodor István
kandidátus, a Nemzeti Múzeum osztályvezetője

Tiszai Lajos
újságíró, Szolnok

Tálas László
a Szolnok megyei múzeumok igazgatója

JÁSZKUNSAÉG

A Szolnok Megyei Tanács V. B. művelődési osztályának folyóirata.

Felelős szerkesztő: Dr. László Gyula

Kiadja: A Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat 5001 Szolnok, Pf. 105. Telefon: 17-850

Felelős kiadó: Nánai Tibor

Szolnoki Nyomda Vállalat 5000 Szolnok, Vörös Csillag u. 28. Telefon: 17-130

Felelős vezető: Gombkötő Béla

Szolnok, 1986. június — 1927

Terjesztő szerv: a Magyar Posta.

ISSN szám: 0448-9144

Szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, I. sz. Irodaház. Telefon: 17-850

Szerkesztőbizottság: Berényi Ferenc, dr. László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Tálas László, Valkó Mihály (elnök), dr. Zádor Béla.

Terjeszti: A Magyar Posta. Előfizethető: bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodáról (KHI) Budapest, V. József nádor tér 1. 1900., közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 48 Ft, félévre 24 Ft, egyes szám: 12 Ft.

Megjelenik: évente négyszer.

XXXII. évfolyam, 2. szám, 1986. június

A Holt-Tiszánál

*Tuskók között süllőtanyák,
odvában még a hajnal,
nagyot pislog, s ha odalát
a túlsó partra, sugarát
indítja már ladikkal. . .*

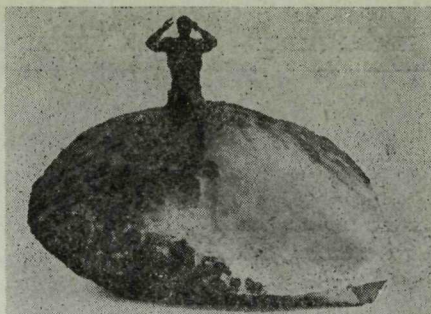
*Ébred a víz is, megreteg,
fázósan fodrozódik,
víziszízik egy kiskeszeg,
körötte szellő hempereg,
ám a szél még szabódik.*

*A nádiveréb dalba fog,
s már tükröt tart a reggel,
beleles a Nap, izgatott,
hisz a premierláz nagyobb
és nagyobb minden percben.*

*Aztán felgyül és lézerez,
s az Öreg-Tiszám boldog,
két part között evez-evez,
s már a szél is csörébe vesz
vízéből néhány kortyot. . .*

*Délben delel, hisz tűzmeleg
hevével fúj a bőra,
a sekély víz forr, sistereg,
s a könnyűbúvár kiskeszeg
zihál, útját ha rójja. . .*

*Este lesz, csillag-ikreit
mosdatja ég a vízben,
később az éj bálót merit,
s kifogja hűnyó fényeit
Holt-Tiszámból szelíden. . .*

**Kiss István: Kiáltás (krómacél,
50x100 cm)**

Szerelem

*Ötven felé a szerelem
véniülni kezd, sok a ránca,
ujja remeg a szíveden,
s kezében nincs sétapálca.
Nem csavarog már szüntelen,
nem kér szüzet édes táncra,
megpiben halkan öleden,
s csöndre vágyik semmi másra. . .
Halk szeretkezésre, csak legyen
tinédzserkori láza,
ötven felé a szerelem
véniülni kezd, sok a ránca!*

Virág

*Májusi reggel, pocsolyád
száítsd fel gyorsan legalább
forró déli szelekkel,
hisz tiszta volt az éjszaka,
lengett szerelem illata
álomszép rózsakertben.*

*Kinn rendőnyt vert a monoton
zivatar ujjá konokon,
mint stopos éji vándor,
nem hántad, termő öleden
tárta kelyhét a szerelem:
buja rózsavirágom.*

Lapos tájban járok,
bozót lett az erdő.
Fegyvertelen vagyok.
Félelmem beggyé nő.

De

próbát állni illik,
mégba mégúgy félek
istenszobrot tenni
kődombra elétek.

P. A. Ivanovics (Szovjetunió): Cím nélkül (A Fotó c. folyóirat különdíja)

Szelíd lovakról álmodom.

Szelíd lovakról álmodom,
s arcom nyugalma, derűje
lecsurog a gyöngé füre.

Szelíd lovakról álmodom.

Állok. Utak folynak körül,
s nagy, piszkos tócsákba gyűlnek
lábamnál az események.

Pipacsvirágos
hajnalég alatt
kuporgok gyáván:
— meg ne halljanak!

A csillagok, mint
apró kis szögek,
szívembe ütik
szikkadt fényüket.

Hideg se moccan.
Mégfagyni készül
gallyak közt a Hold.

Virrad. Kőd oszlik.
Fenn az űr remeg,
s szavakat esznek
lenn a gyökerek.

A becsület mezején

Az itt közölt elbeszélések — a háborúról szóló karcolataim kezdete. Tartalmukat francia katonák és tisztek, a harcok résztvevőinek könyveiből kölcsönöztem. Néhány részletben megváltoztattam a fabulát és a kifejtés formáját, másokban igyekeztem hű maradni az eredeti művekhez.

A becsület mezején

A német ütegek nehézágyúkkal lőtték a falvakat. A parasztok Párizs felé menekültek. Magukkal hurcolták a rokkantakat, a nyomorékokat, a szülő nőket, a birkákat, a kutyákat és a háztartási motyójukat. A kétségtől és hőségtől ragyogó égbolt lassacskán vörösödött, dagadt és füsttel telt meg.

Az N. helysénél fekvő frontszakaszon a 37. lövészezred foglalt védőállást. A veszteségek hatalmasak voltak. Az ezred ellentámadáshoz készülődött. Ratin százados bejárta a lövészárkokat. A nap delelő pontján állott. A szomszédos frontszakaszról jelentették: a 4. században minden tiszt elesett. A 4. század folytatja az ellenállást.

A lövészárkoktól 300 méterre Ratin meglátott egy emberalakot. Ez a Bidou nevű katona, a bolond Bidou volt. Összegörnyedve ült egy nedves gödör alján. Egy lövedék valamikor itt robbant fel. A katona azzal foglalatoskodott, amivel hitvány öregemberek vigasztalódnak falun, meg romlott suhancok — a nyilvános illemhelyeken. Nem részletezzük.

— Gombolkozz be, Bidou — szólt undorral a százados. — Mit keresel itt?

— Én... én ezt képtelen vagyok megmondani Önnek... Félek, százados úr!...

— Te disznó, itt találtál magadnak feleséget! Azt merted a képembe vágni, hogy te gyáva vagy, Bidou. Bajtársaidat éppen akkor hagytad el, amikor az ezred rohamra indult. Ben, mon cochon.

— Esküszöm önnek, százados úr!... Én mindent megpróbáltam... Bidou, mondtam magamnak, légy észnél... Lehajtottam egy üveg tiszta szeszt is a bátorság végett. Je peux pas, capitane... Félek, százados úr!...

A gyenge elméjű katona ráhajtotta a térdére, majd mindkét kezével átölelte fejét és sírva fakadt. Aztán felpillantott a századosra, s apró malacszeme vágásában félnék és törekeny remény tükröződött. Ratin lobbanékony volt. Két fivérét veszítette el a háborúban, a nyakán egy seb még nem forrt be. Gyálázkodó szitokszavak zúdultak a katonára, száraz jégesőként ömlöttek rá azok az undorító, dühöngő és értelmetlen szavak, amelyeket hallva dörömböl a vér az ember halántékában, s amelyek után az egyik ember megöli a másikat.

Válasz helyett Bidou csak csöndesen ingatta kerek, borzas, rótszínű hajjal borított fejét, a falu bolondja makacs fejét. Nem létezett olyan erő, amely felállíthatta volna. Ekkor a százados odament a gödörhöz, s annak peremére állva alig hallhatóan sziszegte:

— Vagy felkelsz, Bidou, vagy levizellek tetőtől talpig.

Meg is tette, amint mondta. Ratin századosnak rossz viccei voltak. A bűzös sugár erővel fröccsent a katona arcába. Bidou nem volt épelméjű, csak egy falubolondja volt, de ezt a sérelmet már nem tudta elviselni. Melléből kiszakadt egy elnyújtott, már-már nem is emberi kiáltás, s ez a panaszos, magányos és elhaló üvöltés elszállt a háború által felszántott mezők fölött; a katona összerándult, kezét törni kezdte, majd futni kezdett a mezőn a német lövészárkok felé. Egy ellenséges golyó átütötte a mellét. Ratin két revolverlövessel megadta a kegyelem-lövést. A katona még csak meg sem rándult, ott maradt a két ellenséges vonal között.

Így halt meg Selestine Bidou, egy 21 éves Orié-ban született normandiai paraszt, Franciaország vérrel bíborvörösre festett harcmezején.

Amit itt elmondtam — igaz történet. Erről is szól Gaston Vidal százados *Figures et anecdotes de la grand Guerre* című könyve. Ő ennek az esetnek szemtanúja volt. Ez a Vidal százados is védelmezte Franciaországot.

A katonaszökevény

Gemier százados nagyszerű ember, s ráadásul filozófus volt. A harcmezőn nem ismert ingadozást, de a magánéletében meg tudott bocsátani kisebb sérelmeket. Az pedig nem kevés az ember számára, hogy megbocsátja a kisebb sérelmeket. Franciaországot szívét felfaló gyengédséggel szerette, ezért gyűlölete a barbárok iránt, akik megszenségtelenítették hazája ősi földjét, olthatatlan, könyörtelen és hosszantartó volt, mint az élet.

Mit mondjak még Gemier-ről? Szerette feleségét, jó hazafinak nevelte gyermekeit, francia, patrióta, könnybúvár, párizsi és a szép dolgok kedvelője volt.

Egyik alkalommal, egy rózsaszín, ragyogó reggel Gemier századosnak jelentették, hogy a francia és az ellenséges vonalak között feltartóztattak egy fegyvertelen katonát. A dezertálás szándéka nyilvánvaló, a bűncselekmény kétségtelen volt, így a katonát őrizet alatt hozták vissza.

— Te vagy az, Bogie?

— Igen, én, százados úr. — válaszolta tisztelegve a katona.

— Kihasználta a hajnali sötétséget, hogy friss levegőt szív? Hallgatás.

— C'est bien. Hagyjanak magunkra bennünket.

Az őrkíséret eltávozott. Gemier kulcsra zárta az ajtót. A katona 20 éves volt.

— Tudod mi vár rád? — Voyons, várom a magyarázatod.

Bogie semmit sem titkolt. Elmondta, hogy elfáradt a háborútól.

— Nagyon elfáradtam a háborútól, százados úr! A lövedékek robbanása nem hagy aludni már hatodik éjszaka...

Undorodik a háborútól. Nem azért ment el, hogy a hazáját elárulja, hanem azért, hogy megadja magát.

És egyáltalán, váratlanul nagyon ékesszavú lett ez a kis Bogie. Elmondta, hogy még csupán 20 éves, mon Dieu c'est naturel, hogy húszévesen még lehet hibát elkövetni. Van édesanyja, menyasszonya, des bons amis. Előtte az egész élet, ez előtt a húszéves Bogie előtt, és ő jóváteszi vétkét Franciaország előtt.

— Százados úr mit mond majd édesanyám, ha megtudja, hogy engem úgy lőttek agyon, mint egy utolsó gonosztevőt.

A katona térdre hullott.

— Nem lágyítod meg a szívem, Bogie! — válaszolta a százados. Őt hozzád hasonló katona, és a század fegyelme meg van mérgezve. C'est la defaite Cela jamais. Meghalsz, Bogie, de én megmentelek téged az utolsó pillanatban. Az előljáróságon senki nem szerez tudomást a szégyenedről. Édesanyáddal azt fogják közölni, hogy a becsület mezején estél el. Menjünk.

A katona ment a parancsnoka után. Mikor elérték az erdőt, a százados megállt, kihúzta tokjából a revolverét és odanyújtotta Bogie-nak.

— Ez a módja annak, hogy elkerüld a bíróságot! Lődd főbe magad, Bogie. Őt perc múlva visszajövök, addig be kell fejeződnie mindennek.

Gemier eltávozott. Egyetlen hang sem törte meg az erdő csöndjét. A tiszt visszátért. Bogie összegörnyedve várta.

— Én képtelen vagyok, százados úr! — suttozta a katona. Nincs elég erőm ahhoz, hogy...

És elkezdődött a már ismerős vesződés — az anya, a menyasszony, a barátok, s hogy előtte az élet...

— Adok neked újabb öt percet, Bogie. Ne kényszeríts arra, hogy tétlen mászkálással töltsen a drága időt.

Mikor a százados visszátért, a katona szipogva feküdt a földön. A revolver markolatán levő ujjai gyengén remegtek.

Ekkor Gemier talpraállította a katonát, s a szemébe nézve, csendes és meg-hitt hangon így szólt:

— Bogie, barátom, lehet, hogy nem tudod, hogyan kell ezt csinálni?

Sietség nélkül kiszedte a revolvert a fiú izzadt ujjai közül, három lépésre eltávolodott tőle és átlőtte a koponyáját.

* * *

Ezt a történetet Gaston Vidal könyvében olvastam. És valóban, a katonát Bogie-nak hívták. Azt, hogy helyesen adtam-e a Gemier nevet a századosnak, nem tudom. Vidal elbeszélését egy bizonyos Fierman Gemier-nek ajánlotta mély tiszteletének jeléül. Úgy vélem, az ajánlás elégséges ok. Hát persze, hogy Gemi-er-nek hívták a századosot. S ráadásul Vidal tanúsítja, hogy a százados valóban hazafi, katona, jó apa és olyan ember volt, aki meg tudott bocsátani kisebb vétségeket. Az pedig nem kevés az ember számára, hogy megbocsátja a kisebb vétségeket.

Marescot papa családja

Egy, az ellenségtől visszafoglalt faluban mentünk át védelembe. Ez a kis picardiai falu gyönyörű és szerény. Századunknak a temető jutott. Körülöttünk törött fészületek, sírkődarabok és ismeretlen halottgyalázók által kifordított kriptafedelek. Oszlásnak indult holttestek hullanak ki a lövedékektől széttört koporsókból. A helyzet Michelangelo ecsetjére való.

A katonának nincs ideje a misztikára. A koponyák mezeje lövészárokká változott. Ezért háború a háború. Mi még élünk. Ha meg az a sorsunk, hogy növeljük ebben a hűvös zugban a lakók számát, hát rendben, de előbb megta-nítjuk táncolni ezeket a rothadó öregurakat géppuskáink zenéjére.

Egy lövedék felnyitotta az egyik sírbolt fedőlapját. Ez minden kétséget kizáróan csak azért történt, hogy nekem óvóhelyet kínáljon fel. Berendezkedtem ebben a lyukban que voulez vous, on loge ou on peut. És egyszer csak mi történik: tavaszi verőfényes reggel van. Fekszem a halottakon, nézem a zsiros fűvet és Hamletről elmélkedem. Jó filozófus volt ez a szegény királyfi. A koponyák emberi hangon válaszoltak neki. Mostanság kapóra jönne ez a tudomány a francia hadsereg hadnagyának.

A káplár kiabálva hív.

— Hadnagy úr, valami civil akarja látni önt.

Mi az ördögöt keres egy civil ebben a pokolban?

Az alak előlép. Viseltes, kifakult pasas. Vasárnapi kétsoros hosszú kabátot öltött magára. A hosszú kabát sárral van összefröcskölve. Félénk vállalai mögött lötyög egy félig tele zsák. Benne valószínűleg fagyott krumpli van, mert minden alkalommal, mikor a férfi megmozdul, valami zörög a zsákban.

— Eh bien, mit akar?

— Az én nevem, tudja, kérem, monsieur Marescot — suttogja a civil, és meghajol. — Azért jöttem, hogy...

— Tovább!?

— El szeretném temetni madame Marescot-t és az egész családomat, hadnagy úr!...

— Hogy mondta?

— A nevem, kérem szépen, Marescot papa. — Az öreg megemeli kalapját ősz homloka fölött. — Lehet, hogy hallotta, hadnagy úr, hogy...

Marescot papa? Hallottam ezeket a szavakat. Természetesen hallottam. Az egész történet a következő. Három napja, rögtön azután, hogy a mieink elfoglalták a falut, a lakosságot felszólítottuk az evakuálásra. Egyesek elmentek, mások maradtak, az ittmaradtak beköltöztek a házak pincéibe. A bombázás legyőzte a bátorságot, a kő védelme bizonytalanná vált. Már halálos áldozatok is lettek. Egy egész család fulladt meg a pince romjai alatt. És ez volt a Marescot család. A nevük megmaradt emlékezetemben, mint igazi francia családi név. Négyen voltak — apa, anya és két lányuk. Csak az apa menekült meg.

— Ó, szegény barátom, hát ön az a Marescot? Mindez borzasztóan szomorú. Minek kellett maguknak az a szerencsétlen pince, mondja, miért?

Szavamba vágott a káplár.

— Azt hiszem, kezdik, hadnagy úr...

Már várható volt. A németek észrevették a mozgást a lövészárkunkban. Egy robbanás a jobb szárnyon, majd még egy ettől balra. Megragadtam Marescot papát a grabancánál fogva és lerántottam. Legényeim fejüket nyakuk közé húzva ültek a fedezékekben, még az orrát sem merte kidugni senki.

A vasárnapi hosszú kabát sápadozott és ötölt-hatolt. Tőlünk nem messze nyávogni kezdett egy 12 centiméteres kiscica.

— Mondja papa, amit akar, élénkebben. Mint látja, itt csipkedik az embert.

— Mon lieutenant, én mindent elmondtam önnek, szeretném eltemetni a családomat.

— Kitűnő, megparancsolom, hogy hozzák ide a holttesteket.

— A holttestek nálam vannak.

— Hogyhogy?

Rámutatott a zsákra. Mint kiderült ebben voltak a Marescot papa családjának szegényes maradványai.

Összerándultam a borzalomtól.

— Jól van öreg, megparancsolom, hogy temessék el őket.

Úgy nézett rám, mint az olyan emberre szoktak, aki valamilyen kapitális ostobaságot ejtett ki a száján.

— Mikor elcsendesedik ez az átkozott zaj, — kezdtem újra — ásunk nekik egy pompás sírt. Minden rendben lesz, pére Marescot, legyen nyugodt. . .

— De, de hát nekünk családi sírboltunk van. . .

— Kitűnő, mutassa meg.

— De hát, kérem. . .

— Mi ez a de hát, kérem?

— De hát hadnagy úr, egész idő alatt abban ülünk.

Kvéker

Az Úr megparancsolta — ne öl. Ezért történt. Az, hogy Stone, a kvéker a gépkocsizó osztaghoz iratkozott fel. Segített hazájának, de közben nem kellett elkövetnie az emberölés szörnyű bűnét. Neveltetése és gazdagsága lehetővé tette volna, hogy magasabb beosztásba kerüljön, de lelkiismerete rabja lévén, alázattal fogadta el a nem látványos munkát és azon emberek társaságát, akik neki durvának tűntek.

Mi volt Stone? Egy kopasz homlok egy pózna végén. Az Úr csak azért adott testet neki, hogy a gondolatokat a földi világ esendő szenvedései fölé emelje. Stone minden mozdulata nem más volt, mint az eszme diadala az anyag fölött. Gépkocsija kormányánál — bármilyen ijesztőek voltak is a körülmények —, olyan merev mozdulatlansággal ült, mint prédikátor a szószéken. Senki sem látta, hogy Stone nevetett volna.

Egyik reggel, mikor szolgálati pihenője volt, az a gondolata támadt, hogy kimegy sétálni azzal a céllal, hogy meghajoljék teremtményeiben a Teremtő előtt. Hóna alatt hatalmas Bibliájával, Stone hosszú lábain átszelte a tavasszal újra született erdei tisztást. A derült ég látványa, a verebek csiripelése a fűben — mindez örömmel töltötte el.

Stone leült, kinyitotta Bibliáját, de ebben a pillanatban meglátott a faszor kanyarulatában egy soványságtól csont-bőr, gazdátlanul kószáló lovat. A kötelesség hangja azonnal teljes erővel szólalt meg a kvékerben, otthon ugyanis Stone tagja volt az állatvédő egyesületnek. Óvatosan odament az állathoz, megsimogatta a ló puha száját és teljesen elfeledkezve a sétáról, az istálló felé indult. Útközben — kapcsos Bibliáját el nem eresztve — megitta a lovat a kútnál.

Egy Becker nevű legény volt a lovászfíú. E fiatalember erkölcei régóta okot szolgáltatottak Stone jogos felháborodására: Becker minden pihenőhelyen vigasztalhatatlan menyasszonyok sorát hagyta maga után.

— Feljelenthetném magát az őrnagynál — mondta neki a kvéker — de remélem, hogy ezúttal az én szavam is elég lesz. Ez a szegény, beteg ló, amit behoztam és aminek gondját fogja viselni, jobb sorsra érdemes, mint maga.

Majd elment kimért, ünnepélyes léptekkel, nem figyelvén arra a hahotára, amely a háta mögött hangzott fel. A fiú négyszögletű, előreugró álla meggyőző erővel árulta el a legyőzhetetlen makacsságot.

Eltelt néhány nap. A ló egész idő alatt felügyelet nélkül kószált. Ezúttal Stone kemény hangon mondta Beckernek:

— Maga pokolfajzat — körülbelül így kezdődött ez a beszéd, — lehet, hogy a Mindenható megengedte magának, hogy kárhozatra vigye saját lelkét, de bűneinek súlyával ne terhelje ezt az ártatlan lovat. Nézzen rá, maga csibész. A ló itt a legteljesebb nyugtalanság állapotában mászkál. Meggyőződésem, hogy durván bánik vele, amint ez egy bűnözőtől el is várható. Még egyszer elisméltlem magának, bűn gyermeke, rohanjon a pusztulásba azzal a sietséggel, amivel akar, de gondoskodjék erről a lóról, mert különben velem gyúlik meg a baja.

Ettől a naptól kezdve Stone az isteni gondviselés által azon különleges feladattal felruházott embernek kezdte tartani magát, akinek egyetlen dolga az, hogy a szerencsétlen négy lábúról gondoskodjék. Az emberek bűneik miatt kevéssé látszottak méltónak megbecsülésre, az állatok iránt viszont leírhatatlan szármalmat érzett. Fárasztó kötetelmei nem akadályozták abban, hogy szilárdan megtartsa Istennek tett ígéretét. Éjszakánként a kvéker többször is kikászálódott a kocsijából — összegömbölyödve az ülésen aludt — csak azért, hogy meggyőződjék: a ló tisztas távolságra van-e Becker szögekkel kivert csizmájától. Jó időben maga is felült kedvence hátára és a gebe, fontoskodóan ugrálva, könnyű ügetésben vitte gondviselője hosszú, sovány testét a zöldellő mezőkön keresztül. Stone színtelen, sárga arcával és összeszorított, halvány ajkaival a búsképű lovag halhatatlan és mulatságos alakját juttatta az ember eszébe, amint éppen rázkódva ül Rosinantén a virágágyások és a megművelt parcellák közepén.

Stone buzgalma meghozta gyümölcsseit. A lovászinás szüntelenül figyelés alatt érezte magát, így mindenféleképpen azon mesterkedett, nehogy elkapják a tetthelyen. De ha egyedül maradt a lóval, rázúdította alantás lelkének minden dühét. Megmagyarázhatatlan félelmet érezve a hallgatag kvéker iránt, gyűlölte Stone-t ezért a félelemért, és megvetette önmagát. Így nem volt más módja arra, hogy önmaga előtt magasabbra emelkedhessen, mint hogy gyötörte azt a lovat, amelyet Stone vett gondjaiba. Ilyen az ember megvetésre méltó büszkesége. Bezárkózva a lóval az istállóban, a lovászinás megtüzesített tüvel szurkálta az állat lelógó, szőrös ajkait, verte a hátát drótból font ostorral és sót szórt a szemébe. S mikor a megkínzott, maró porral megvakított és végre békén hagyott állat részlegként dülöngélve, félenken odabotorkált a jászolhoz, a fiú úgy élvezte a bosszút, hogy a hasára feküdt és teli torokból röhögött.

A fronton változott a helyzet. A hadosztályt, amelynek kötelékébe Stone tartozott, átdobták egy veszélyesebb frontszakaszra. Vallásos hite nem engedte meg, hogy embert öljön, de azt igen, hogy őt megöljék. A németek támadtak az Isére vonalán. Stone a sebesülteket szállította. Körülötte nagy sietséggel haltak meg a különböző nemzetiségű emberek. Fényesen tisztára mosakodott, duzzadt arcú öreg tábornokok álltak a dombokon és szemlélték a terepet tábori látszóveikkel. Szünet nélkül dörögtek az ágyúk. A föld bűzt lehelt ki, a nap a szétdobált holttestek között turkált.

Stone el is feledkezett a lováról. De egy hét múlva lelkiismerete elkezdte furdaló munkáját. Időt szakítva, a kvéker visszatért a régi helyére. A lovat egy lyukas deszkából összeácsolt, sötét fészkerben találta. A szegény pára a gyengeségtől alig állt a lábán, szemét zavaros hártya borította. A ló hú barátja látán halkán felnyerített, majd kezére hajtotta lecsukló fejét.

— Én semmiről sem tehetek — mondta szemtelenül a lovászfíú Stone-nak, — mert nem kapunk zabot.

— Jól van — válaszolta Stone, — majd én szerzek.

Felnézett az égre, amelynek egy darabja látszott a mennyezet nyílásán keresztül, majd elment.

Találkoztam vele néhány óra múlva és megkérdeztem, veszélyes-e az út? Most sokkal összeszedettebb volt, mint máskor. Az utóbbi véres napok súlyosan megviselték, olyan volt, mintha maga is gyászolna.

— Viszonylag könnyű volt kijönni, — mondta tompán — de az út végén kellemetlen dolgok is történhetnek. És váratlanul hozzátette:

— Én takarmánybeszerzés végett jöttem. Zabra lenne szükségem.

Másnap reggel a keresésére küldött katonák halva találtak rá kocsija volánja mögött. Egy golyó a koponyáját ütötte át. Az autó az árokban maradt.

Így halt meg Stone, a kvéker, a lovak iránti szeretete miatt.

Doudou

Én akkor az N-i katonai kórházban szanitéc voltam. Egyszer egy reggel Sz. tábornok, aki a kórház gondnoka volt, magával hozott egy fiatal lányt és beajánlotta ápolónőnek. Természetesen felvették.

Az új nővért la petit Doudou*-nak hívták, a tábornok kitarottja volt és esténként egy zenés kávéházban táncolt.

A lánynak hajlékony, süppedően harmonikus járása, gyönyörű, bár egy picit szögletes táncosnő-lépései voltak. Hogy láthassam őt, később magam is elmentem a kávéházba. Csodálatosan táncolta a tango acrobatique**-ot, azt mondanám, titokzatos, gyengéd szenvedélyességgel és szűziesen.

A kórházban a lány áhítattal nézett fel minden katonára és cselédként ápolta őket. Egyik alkalommal, amikor a főorvos — átmenve a kórtermen — meglátta, amint Doudou térden állva azzal kínlódott, hogy begombolja egy ragyásarcú, apatikus muzsik, Diba hosszú alsónadrágjának gombjait, így szólt:

— Diba testvér, elszégyellhetnéd magad. Férfira bíztad volna a dolgot.

Doudou ekkor felemelte gyengéd, csendes arcát és halkan így szólt:

— Oh, mon docteur***, ön azt hiszi, hogy nem láttam még férfiakat hosszú alsónadrágban?

Emlékszem, húsvét harmadnapján behoztak hozzánk egy lezuhant francia pilótát, m-r Drouot-t. Mindkét lába összeroncsolódott. A férfi breton, erős, fekete hajú és hallgatag volt. Markáns arca egy picit kékbe játszó. Olyan furcsa volt látni hatalmas törzsét, finomvonalú, meredek nyakát és magatehetetlenül moccsatlan lábait.

A franciát egy külön szobácskában helyezték el. Doudou órák hosszat üldögélt nála. Csendesen és szívélyesen beszélgettek. Drouot mesélt neki a repülésről, s arról, hogy magányos, senkije nincs itt és minden olyan szomorú. Beleszeretett a lányba (ezt a vak is láthatta), de úgy nézett rá, ahogyan kell. gyengéden, szenvedélyesen és elmerengve. Doudou pedig kezét kebléhez szorítva, csendes lelkendezéssel mondta a folyosón Kirgyecova nővérnek:

— Il m'aime, ma soeur, il m'aime.****

Szombatra virradó éjszaka a lány ügyeletes volt és Drouotnál üldögélt. Én a szomszéd szobában voltam és láttam őket. Mikor Doudou belépett, a férfi így szólt:

* Kicsike Doudou
** Akrobatikus tangó
*** Ó, doktor úr
**** Szeret engem nővér, szeret.

— Doudou, ma bien aimée*****, — majd fejét a lány keblére hajtotta és lassan csókolni kezdte sötétkék selyemblúzáat. Doudou mozdulatlanul állt, ujjai remegtek és idegesen rángatták a blúz gombjait.

— Mit akar tőlem? — kérdezte Doudou.

A férfi válaszolt valamit.

Doudou tűnődve, figyelmesen újból végigmérte tekintetével a pilótát és lassan szétrnyitotta gallérja csipkékjét. Előtünt puha, fehér melle, Drouot felsóhajtott, megremegett, majd a mellére borult. Doudou-nak a fájdalomtól lecsukódott a szeme. Mégis észrevette hogy így rossz a férfinak és kigombolta a melltartóját is. Drouot magához húzta a nővért, de hirtelen mozdulatot tett és kínjában felnyögött.

— Fáj? — kérdezte Doudou — többet nem szabad, önnek tilos. . .

— Doudou — válaszolta a pilóta — meghalok, ha elmegy.

Elléptem az ablaktól. Mégis láttam Doudou szánalmas és sápadt arcát, láttam, mennyire kétségbeesetten vigyázott arra, hogy ne okozzon fájdalmat a férfinak, hallottam a szenvedély és a fájdalom nyöszörgését.

A törtéteknek persze híre ment. Doudou-t elbocsátották, egyszerűbben szólva — kirúgták. Az utolsó pillanatban a lány ott állt az előcsarnokban és búcsúzott tőlem. Szeméből nehéz és csillogó könnycseppek buggyantak elő, de mosolygott, hogy ne keserítsen el.

— Isten önnel, — mondta Doudou, és világos kesztyűbe bújtatott vékony kezecskéjét nyújtotta, — adieu mon ami.***** — Majd elhallgatott egy pillanatra és egyenesen a szemembe nézve hozzátette: — Il géle, il meurt, il est seul, il me prie, dirai-je non?*****

Ekkor átbecgett az előcsarnok mélyén Diba, a legpiszkosabb öreg muzsik.

— Esküszöm önnek — szólalt meg e pillanatban Doudou csendes és elcsukló hangon —, esküszöm önnek, ha Diba megkért volna rá, neki ugyanúgy megteszem.

(Fordította: Végvári Sándor)

Tojásos galuska fejes salátával

Az első magányos év úgy elszaladt, hogy alig emlékezett rá, milyen is volt, amikor Erzsí halála után egyedül maradt. Igaz, valami részük a gyerekeknek is lehetett benne, mert akkoriban hetente többször jöttek, hét végeken őt hívták, s alighogy kitavaszkodott még munkára is fogták. Mehetett a veje kedve szerint veteményezni, gyomlálni a hobbijukra, aztán szüretkor a lánya keze alá moshatta, magozhatta a gyümölcsöt. Ősszel betegeskedett egy kicsit, s egyből ráállt, amikor az orvos kórházi kivizsgálást ajánlott. Valahogy unta a gondoskodást saját magáról. Hadd szolgálják ki, tegyék elébe a készet, s tán az se árt, ha hatvankétévesen alaposan megnézik, hogy is szolgál az egészsége.

**** Doudou szerelmem.

***** Isten önnel barátom.

***** Rázza a hideg, haldoklik, teljesen egyedül van és kéri, hogy tegyem meg, hát mondatom, hogy nem?

A gyerekek sűrűn látogatták, s ő egészen jól érezte magát a belgyógyászatban. Délutánonként, — ha az orvosok is elmentek, s csak az ügyeletesek tüntek föl néha sietve a folyosókon — jó kis beszélgetésekbe bonyolódott. — Többet megtudtam a világról a kórházban — mondta egyszer a lányának, — mintha egy évig jártam volna keresztül-kasul az országot. Annyi a baj, a szomorúság, a betegség, hogy az ember azon csodálkozik, mennyit bír, bírunk.

Hanem a kórház után a korán sötétedő téli esteken már mindene viszketett otthon. Hallgatott naphosszat rádiót, este szemragadásig nézte a tévét, mindhiába. Olykor észrevette, beszél magában.

Húsvétkor váratlan vendég, a Pesten élő húga csöngetett rá, a családjával. — Csak jöttünk, s megyünk — mondták, amikor szabadkozott, hogy hideg a tűzhely, üres az asztal. Egyébként is ki várná el egy özvegyembertől, hogy sonkával, kaláccsal fogadja a váratlan vendéget? És hát ugye, úgysis a gyerekek asztalánál eszik esztendő ünnepeken.

Nyelt egyet, s nem mondta ki, ez, ez ami egyre kevésbé tetszik neki. Látja, nem zavarja őket, egyenesen jó szívvel vannak hozzá, figyelmesek, kedvesek, úgy veszik, hogy nőtt a család, de mégis. Nem olyan öreg ő még, olyan tehetetlen, hogy az unokái előtt merjék tányérjába a levest, s ő döntse el, a kacsából combot, vagy mellett szeretne inkább. Igen, Erzsivel másképp volt. Erzsi kicsit kardos menyecske módján bánt vele. Takarékosabb is volt mint a lánya, semmitlenül kerültek össze, fogához kellett vernie a garast. Ezt különben a hétköznapiakon is gyakran idézte, mert valahogy mindig többet költött, kenyerértől vajig mindentől többet vett, mint elfogyott. Mert a hétköznapiakon önellátó volt. Különösebben nem érdekelte a konyha sosem, de már megtanult levest főzni, rántottát, húst sütni, s egyszer rákíváncszván, még töltött káposztát is főzött magának. Hanem, amikor húsvét után, ahogy nyílt az idő, a húga — örvendezett, hogy végre nyugdíjas, otthon lehet — meghívta két hétre, gyorsan pakolt, s míg a gyerekei le nem beszélhették, már utazott is.

Új világba csöppent. Húgának sok régi munkatársa, barátnője volt, akik sűrűn csengettek. A házban is akadt, a régi magaslépcsős belvárosi házban nem egy elvált, özvegyasszony, aki vele is szívesen elbeszélgetett. A húga vitte mindenfelé. Voltak a két hét alatt színházban, nem is egyszer moziban, aztán megmutatta neki a megszépült Váci utcát, ahol annyi a külföldi, mint a furcsán öltözött csinos pesti nő.

Azért jó volt, szép volt, de örömmel ért haza. A lánya már várta, nagyon, hisz a kert újból nyílt, s dolgos kezére is szükség volt. Csinálgatta, s mire az első epret szemezgették már szólt is: szombatonként, vasárnap nem jön a hobbi-ra, pihen, olvasni akar. Elhitték, s ezt önmaga előtt pironkodva vette tudomásul. Nem mondhatta ugyanis, hogy a húga házsomszédja, a harmadikról az a kedves, fiatalos elvált asszony megírta: szívesen szétnézne a kisvárosban, hívja meg egy hét végé, kétnapos vendégségbe.

Persze, hogy meghívta, s fütörészve egy álló hétig takarított. Addig nem volt rá gond, magának, minek. Még tavalyi pókháló is szürkéllett az ablak-közökben. Amikor péntek este megroggyanó lábakkal felkapaszkodott a létrán, s pepecselve becsíptette a kimosott függönyt is, azért elfáradt.

A vendég kedves volt, szolid, s szemmel láthatóan tetszett neki, hogy két szoba van. Úgy vetettek ágyat is, s nem néztek este, villanyoltáskor egymás szemébe. Hogy aztán a reggel mégis egy paplan alatt köszönt rájuk — az az ő dolguk volt, s szemmel láthatóan igen kellemes.

A vendég otthonosan megterített reggelihez, s olyan jóévtággal ettek, mintha huszonevesek lennének. És akkor — két lány tojás és három szelet parizer közben — ő megmondta őszintén, nagyon unja az egyedüllétet, a magányt, s már régóta gondolkozik, hogyan is lehetne változtatni a sorsán. A vendég nem szólt, de pár perc múlva megkérdezte, mire éhezne, mit főzzen neki ebédre.

— Ilyenkor, amikor már fejesedik a saláta, s az ember eltelt egész télen a hússal, a krumplival, a káposztával, hústalan vasárnap lenne jó — álmodozott hangosan. Tojásos galuska, salátával. Szegény Erzsím (mire kimondta, szívta volna vissza, de már hiába) olyan szép apró galuskákat szaggatott, hogy akár meztelenül is ehetne az ember. De jó sok tojást ráütve, kis cukros-ecetes salátával fenséges az!

A vendégnek egy arcizma se rándult, hogy az elhunytat említette. Megkérte, menjen a csarnokba, hozzon salátát és friss tojást, addig ő kivasal pár nadrágot, mert mintha látta volna, — hogy is kellene körülményeskedés nélkül elmondani, nem gondolkozott sokat rajta —, hogy az bizony nem árt.

Régen ment ilyen jókedvvel a piacra. Hanem, amint tele kosarát a konyhaasztalra tette, arcán megfagyott a mosoly. A kedves kis asszony csípőrevágott kézzel, villámló szemekkel nézett rá:

— Micsoda háztartás az olyan, ahol nincs egy vasalódeszka? Pedig itt nincs, mindent tűvé tettem érte. Hát lehet így élni? Találtam kimosott ingeket, gondoltam, öröm lesz, ha azok is a helyükre kerülnek. És nincs vasalódeszka.

Tényleg. Egyszer, régen a lánya is mondta az anyjának, azóta szeret vasalni, mióta a saját háztartásában vasalódeszkán dolgozhat. Más az, szebb a ruha, kényelmesebb a munka. Miért nem vesz?

Nyelé egyet, s megmondta, már hétfőn megveszi. Kis tüskék mardosták aztán, hogy leült újságot olvasni. Még a sportoldalhoz se ért, amikor a vendég, feltűrt ujjú blúzban, méregetől villámokat lövelve újra rárontott.

— Nincs vasalódeszka, jó, kivasaljuk a szobaasztalon, ha a konyhai kicsi. De egy átkozott nokedliszagató sincs? Mi ez, ókor?

A kis ördög akkor bújt belé először. Kellett ez neked, mondogatta sűrűn, sokszor. Nem, ezt a vendég nem vehette észre. Jó, ha már úgymégy vasalódeszkáért, vesz egy nokedliszagatót is. Szerette volna mondani, hogy Erzsi, szegény csak úgy, deszkáról egy jó kis tonka fokú késsel csinálta mindig. Dehát nem, nem lehet.

Felsóhajtott, amikor a vendége vasárnap este vonatra ült. Majd ír, majd jön, mondogatta, s lelkére kötötte: el ne felejtse a vasalódeszkát, a nokedliszagatót.

Ott egye meg a fene, hétfőn, ahogy a nagyáruház kinyitott, már meg is vette. Hazafelé nem győzött magyarázkodni. Öreg, nyugdíjas cimborák szóltak rá: nősülsz, mi, gyűjtöd a kelengyét, csak nem lovagoltad meg a vasalódeszkát? Ráadásul, ahogy a ház elé ért, a veje állt meg mellette a kocsival.

— Tudod, — mondta neki óvatosan — nem tudok jól vasalni, aztán mondta valaki, ezzel könnyebb lenne. A veje a lakásba kísérte, s kicsomagoltatta vele a fényes nokedliszagot is.

— Űgy vágyok egy kis tojásos galuskára — hazudott ártatlan szemekkel a világba. — Dehát férfi létemre sose csináltam még. Mondták ezt, ezt is, ezzel lehet.

A veje hamiskásan mosolygott, ahogy elbúcsúzott, kuncogott is. Már mondani akarta, nehogy valami rosszra gondoljon, aztán lenyelte, mint a vendég sértéseit. Nem szólt ő semmit, gondoljon, amit akar. Száz szerencse, hogy nem nézett be a hűtőszekrénybe, mert bizony ő odamentette a tegnapi megmaradt, a pesti asszony kezét dicsérő galuskahalmot. Eszik ő abból még este is.

Este, ahogy végzett a galuskával, s ráíta a saláta cukros-ecetes levét, csöngettek.

A lánya, a kisunokája, a veje állt az ajtóban. Nagy szatyorral jöttek, s a konyhaasztalra pakoltak ki. Hatalmas jénai tálban tojásos galuska remegett, gőzölgött előtte. A hűtőtáskából befőttesüvegben salátát tettek melléje. És már szaladtak is, jó étvágyat kívántak a vacsorához.

Ült a konyhaasztalnál, szemben a 'tömérdek galuskával. Hiába volt épp olyan, mint valaha, szegény Erzsébet idejében — egy pillanatig se volt kedve megköstölni. Gondolkozott, s aztán a fejéhez kapott:

— Jóságos ég, jobb lesz összegyűrni a nadrágokat, kosárba gyömszőlni az ingeket. Amilyen jó gyerekek, ezek holnap hazajönnek vasalni is!

SÓSKÚTI JÚLIA

Az első este

„mint bálnák a tengerben...”

Mindkettőnek vállig érő haja volt. Kiléptek az utcára fegyverüket a föld felé tartották. Pár lépés után megcsókolták egymást, majd letérdeltek, s így térdenállva csúsztak egymás mellett előre, elszántan, kegyetlenül, mint a halál, hiszen e pillanatban Ők ketten maguk voltak a halál. A rendőrök lőttek, de a lövések nem voltak egészen pontosak. Még maradt annyi idejük, hogy pisztolyaikat egymás testének fordítsák. A lány lőtt előbb, majd még egyszer, immár saját magára. Két rángó test a szerelemben, a halál ölelésében... A terrorista lány utolsó vonaglásait közeliben hozta az operatőr. Űgyes munka volt. Ennyi történt. Csak ennyi. Százmillió ember szeme láttára.

A Híradó után egy háborús film ment aznap este. LJ-nek hányingere támadt, furcsa, nem közönséges hányinger fogta el, valami egészen mélyről jövő lelki érzet, mintha a gyomrával együtt a lelke is fordult volna egyet. Lehunyta a szemét, de a végtelen kavargástól, amelyben nevek, színek, alakok mosódtak egybe, olyan heves indulat töltötte el, hogy megfogódzkodott a fotel karfájában, s megvárta amíg az állkapcsa teljesen el nem zsibbadt a fogsorok feszülésétől. Ez segített valamit. Undorral kapcsolta ki a televíziót, s amint a félhomályos szobából kitekintett az ablakon át az igazi, a valódi homályra, mely szintén kegyetlen, mint annyi mindén, aminek neve sincs, aminek hiába van ezer neve... , egy régi elbeszélés jutott az eszébe. Az ablak üvegén látta a sorokat, amint elúsznak a sötétedő nyárestében — meglegyintve újra a lelkét, ezt a nem létező valamit —, mint amikor először olvasta, s a szavak ópiumként járták át az agyát:

„Nem tudta mitől ébredt fel, a konyhá sötétjétől-e, vagy a tenger dörmögésétől, csak azt tudta, hogy valami nincs rendben. A sötétben anyja alakját tapogatta, de az ágy üres volt, s most vette csak észre, hogy apja horkolása is hiányzik. A csend ébresztette fel. Amint kilépett a hűvös sötétségbe, a derengő égen csillagszeker vágatott a hegyek felé, magával vonva egy darabka Holdat, mely halványan pislákoltt a tenger felett. Talán a köd miatt tűnt csak oly halványnak, talán már belefáradt az örök fényességbe. . .

A lány, hátrafogva hosszú barna haját, hallgatódzott az éjszakába, mely durva pokrócként terült a szétszórt halászkonyhókra. S most valóban, valami furcsa, ismerős zümmögést hallott a part felől, a sekély víz irányából. Árnyakat is látott arrafelé futni, futott hát Ő is, összefogva ruháját a hideg szél ellen, mely fiatal legény módjára ölelte, s tapogatta körül, szerelemre érett testét. A parthoz közeledve előbb csak a hangokat tudta megkülönböztetni. Csónakmotorokat hallott zúgni, erőlködni, majd egy-egy kurta férfikiáltást, amit képtelenség volt megérteni a motorok, s a tenger egymást erősítő bődüléseitől. Már a fővenyen járt, amikor a köd és a felszálló pára szivacsos szürkéjén keresztül, benn a vízben, észrevette azt a furcsa, fényes valamit, ami körül emberi árnyak sürgölődtek, látszólag értelmetlenül ide-oda szaladozva, mutogatva, köteleket húzva maguk után. A sötét, nagy tömeg mozdulatlanul hevert félig a vízben, s a lánynak egészen közel kellett mennie, hogy megértse mi történik körülötte. Egy bálna volt. Testén kötelek feszültek, melyeknek vége a motorosokhoz vezetett. Az öreg bárkák táltosként feszültek neki a tenger ökölcsapás erejű hullámainak. Árnyukat éppen hogy sejteni lehetett, helyüket inkább csak vészjósló erőlködésük árulta el. Őt, vagy hat bárka küszködött a vízen, köztük a lány apjáé is, hogy az óriási állatot levonszolják a homokpartról, vissza a mélyebb víz felé, amely az életet jelenti számára. Bár apja sokat mesélt e fura lényekről, a lány most látott életében először bálnát. Egy óriás barázdás bálna volt, félig az oldalára fordulva, talán a halászok erőfeszítései következtében, talán attól, hogy így vetette partra magát. A víz lassan húzódott vissza, de félő volt, hogy ha az apály teljes beállta előtt nem tudják bevontatni az állatot a mély vízbe, akkor az a saját súlyától pusztul el, bordái ugyanis a szárazon nem bírják a több tonnás súlyt, és összeroppannak, mint a sós percc a gyermekkezek feszítésétől. A lány tudta ezt, és csodálattal teli csodálkozása — látva a hasztalan munkát —, lassan-lassan a tehetetlen elkeseredettségbe fordult. Asszonyok jöttek a part sötétje felől, s megálltak egy csoportban, szemben a tenger derengő

hullámaival, a széllel, amely az örült munka sósszagú hiábavalóságát hozta felénk. A lány felismerte anyja alakját, odabújt mellé, s noha a sötétben nem láthatta az asszony arcát, tudta, hogy az anyja is könnyezik. Eszébe jutott egy nem is olyan régi beszélgetés, amelyet az apja folytatott Jón bátyjával.

Arról beszéltek, hogy egyre kevesebb a hal, hogy jövőre már nem lesz elég a hét napból hatot kint tölteni a tengeren. És beszéltek a bálnákról is, igen, arról a három bálnáról, amelyek két napi járásra innen partra vetették magukat. Csak a legkisebbet tudták megmenteni. Nagy port vert fel a dolog. Napok múlva is mindenki az öngyilkos bálnákról beszélt, csak a legöregebb halászok hallgattak, hiába kérdezték tőlük a szokatlan eset magyarázatát. Hallgattak, és szomorúak voltak...

Az anyjával együtt ment vissza a konyhába, és anélkül, hogy lámpát gyújtottak volna, leültek az ágy szélére. Sokáig ültek így némán, egymás mellett a sötétben, az asszony szavai mégis a szélzúgás természetességével hatottak, amikor megszólalt. — Mi lesz velünk, Istenem?... — benne volt ebben a négy szóban minden, amit a lány képzelt, gondolt, tudott, s oly természetességgel értette meg anyja érzéseit, mint amilyen természetes, hogy a Nap körbejár társával, a Holddal, az örök és hiábavaló szerelem jelképeként, melyre mindenki vágyik, de amelyet soha senki még ezen a földön el nem érhetett."

Az öngyilkos bálna... talán ezt érezte Ő is — gondolta LJ — a kilátástalanságot, a jövő... , a jövő reménytelenségét. Hiszen a folyó sem látszik innen az ablakból, csak tudom, hogy ott van, de hogy ott van, s nem látszik, mi értelme van az egésznek? Ellépett az ablaktól, kitámolygott a konyhába, s anélkül, hogy villanyt gyújtott volna, megivott egy nagy pohár citromos szódát. A fürdőszobában undorral köpött a csapba, s a tükörben a sötét árny mozgását figyelte. A beszüremelő fény kísérteties vibrálása egy rock-koncertet juttatott az eszébe, ahol hogy-hogynem, egy verekedés közepén találta magát. Valaki megütötte hátulról, akkor látott ilyen homályosan és ilyen vibrálva. Ezért nem vette észre, hogy akit visszakézből, majd megfordulva szemből is kétszer-háromszor megütött, nem fiú volt, hanem lány. Egy szőke, hosszúhajú, tizenkilenc éves lány. Később a rendőrségen megtudta a címét, s amikor másnap egy csokor virággal a kezében becsengetett hozzájuk, rendkívül nevetségesnek érezte magát. Szeretkezés közben már nem gondolt erre. Talán a lány sem. Nem találkoztak többé. Most elképzelte a szőke lányt, amint áll a tengerparton holdfényben, szeretkezés után, s nézi őt, amint távolodik a parttól, majd alámerül a hullámokban, de csak azért, hogy a következő éjszaka újra kibukkanjon és megmártózzon ebben a kéjes földi érzésben, amit az emberek szerelemnek neveznek, de ami csak annyi, mint a tavasz, része az egésznek, a nagy körforgásnak, amelyben napnap után elmerül az ember — mint bálnák a tengerben — és nem érti, sehogyan sem érti, hogy a következő napon mi viszi rá, hogy újra megtegye mindazt, ami már egyszer hiábavalónak bizonyult, ami nem visz közelebb az örök léthez, ami nem visz közelebb az örök boldogsághoz, a Mindenhez.

Visszament a szobába, s az ablak üvegén újra csak betűket látott, összefüggéstelen kusza betűket: személyi igazolvány bejegyzéseket, bírósági végzések sorait, levélrészleteket, bölcsődei felvételi lap rublikákat, csekkek számait és telefonszámokat, lakcímeiket és fizetési bérlisták számerdejét, kérdőíveket, vála-

szokat, neveket és könyvcímeket, s amint a sok betű és szám parabolikus rendben tágulni kezdett, egy kép derengett fel előtte, látta a tengerpartot, a halászkunyhót, benne egy asszonyt a lányával és az öregot, aki kimerülten fekszik a kemény ágyon, hogy a hiábavaló munkát kipihenje a karjaiból, hogy a kelő Nappal Ő is kifuthasson a tengerre, hiszen a családnak élnie kell, mégha az óriási emlős tanítása a csontjába ivódott is, mégha a rettentő nagyságú tetem álmai megnyomorítója is.

Erre gondolt LJ miközben félálomba magára terített egy plédet, és még arra, hogy túl van az első estén, amelyet nélküle kellett eltöltenie. . . „Ilyen hát a válás, az első este nélküled. . .?” Ez volt az utolsó gondolata, de még érezte, hogyan lopakodik be álmába az elkövetkező esték nyomorúsága, még érezte, hogyan ivódik bele a nyelvébe a magány és a reményvesztettség sós íze, aztán már csak azt érezte, hogy aludnia kell, mert holnap újra felkel a Nap, aludnia kell, hogy reggel kipihent legyen, hiszen holnap neki is dolgoznia kell menni, hiszen holnap ő is dolgozni fog. . .

BAKOS KORNÉL

Kiss István: Végváriak

A kulturális szükségletről

Gondolatok a művelődéskutatás néhány kérdéséről

Az utóbbi időben a művelődéskutatással foglalkozók figyelmét különösen magára vonta egy olyan fontos kategória vizsgálata, mint a kulturális szükséglet. És ez nem véletlen, mert a társadalmi változásokkal egyidejűleg egyre halaszthatatlanabbnak látszik annak elemzése, hogy az adott munkamegosztásban meghatározott helyet elfoglaló egyén *hierarchikus* szükségletstruktúrájában milyen szerepet játszanak a kulturális szükségletek. Ugyanígy fontos feladatnak ígérkezik annak felderítése is, hogy az egyén művelődését mennyire befolyásolják azok a feltételek és körülmények, melyek elsősorban a munkával, a munkahellyel, a családi helyzettel stb. állnak összefüggésben. Miután pedig a mindennapi gyakorlat közege az, mely kiindulási alapot jelenthet bármely vizsgálódás számára, a megközelítés szempontjait ebben a kontextusban kell kialakítani. De a kulturális szükségletek szerepével foglalkozó kutatások fontosságát jelentősen megnövelték azok a felismerések is, melyek a *felvilágosító jellegű*, pusztán az ismeretek, szellemi javak átadására, fejlesztésére építő közművelődés válságával, a kulturális passzivitás távolról sem csupán véletlenszerű jelenségeivel kapcsolatosak, s a kulturális szükségletek formálódását akadályozó tényezőkre utalnak.

Először is abból indulhatunk ki, hogy a *szükségleteket sohasem lehet cserélni az igényekkel*, hiszen míg az előbbi az életmód alapvető „szervező közege”, azaz többnyire a „kell” erejével irányítja az emberi életet (a cselekvést, az érdekeket és az értékek hierarchiáját), addig az igény — ahogyan *A. H. Maslow* is fogalmaz — a „kell”-nek csupán *leszármazottja*. Másodszor azt is figyelembe kell vennünk, hogy a szükségletek szerveződését az érdekek és értékek strukturáltsága befolyásolja. Nem szólva arról, hogy bizonyos szükségletek — mint például a magasabb rendű szükségletek — csak akkor jelenhetnek meg, ha az értékközvetítettség tartós. Különösképpen így van ez a kulturális szükségletek esetében, hiszen a különböző kulturális szférák önmagukban is értékkel telítettek. Ám az, hogy az értékelítettség mennyire „kisugárzó hatású”, azaz mennyire vannak az egyénre „felhúzó” hatással a kultúra egyes szférái — melyek *Józsa Péter* kifejezésével a kultúra csatornarendszerében, a közművelődésben jelennek meg —, több szempontból vizsgálendő probléma.

Mindjárt a legnehezebben megválaszolható kérdések egyike, *miként ragadhatók meg a kulturális szférákkal kapcsolatos szükségletek és ezek „kielégítése”*. Lehetséges-e empirikusan vizsgálni a szükségletek tudatosulását, formálódását vagy csupán az konstatálható, hogy amit az emberek néznek, hallgatnak, olvasnak vagy éppen a mindennapi életben tesznek, az „kell” is nekik? Ezzel összefüggésben válik centrális kérdéssé az, hogy bizonyos társadalmi, környe-

zeti elemek miért jelentősek az emberek számára, mások pedig miért nem; miért alakul ki tudatos viszonyulás hozzájuk, illetve miért nem. Ezt a sajátos kettősséget végső soron az határozza meg, hogy az egyének társadalmi helyzete mennyire teszi lehetővé számukra sokrétű szükségleteik, érdekeik kielégítését, az az ezeknek megfelelő tevékenységek kibontakoztatását.

Igy a művelődéskutatás egyik lehetséges feladata abban jelentkezik, hogy a társadalmon belül jelentkező rétegek, „csoportok” tevékenység-, szükséglet- és viszonyulásrendszerének körét felfedje, s megvizsgálja: mi segíti elő, illetve akadályozza bővülésüket, elmélyülésüket. De kérdésünket konkrétan is megfogalmazhatjuk: a kulturális szférához való viszonyulás kifejezi-e egyszerűen a szükségleteket. S éppígy megkérdezhetnénk azt is: vajon a verbálisan kinyilvánított művelődési igény „mondhat-e” valamit a szükségletről?

A kutatások vitathatatlan érdeme, hogy az elfogadáson és a használaton túllépve, *hatásmechanizmusában* vizsgálták a kultúra egyes objektivációihoz való viszonyt, mely éppúgy kifejeződhet és nyomon követhető a zenehallgatásban, mint az olvasásban vagy éppen az emberi kapcsolatokban. (Nem érintve ezúttal azt az összefüggést, hogy a populáris, vagy a „magas” kultúra termékeiről van-e szó.) Bármilyen jól szervezett kultúraközvetítés esetén is vitathatatlan, hogy például az adott kultúratermék sem feltétlenül azt adja az egyénnek, amelyet esetleg a hivatásos értelmezők vagy közvetítők tulajdonítanak az adott tartalomnak; hanem az egyén személyiségétől, életkörülményeitől, a munkamegosztásban elfoglalt helyétől függően más és más szükséglet kialakulására lehet hatással — pozitív és negatív irányban egyaránt. Ebben közrejátszik az is, hogy a felgyorsult társadalmi és technikai változásoknak köszönhetően jelentős mértékben összetettebb és heterogénebb az az értékrendszer, amelyet a szocializáció főbb területei közvetítenek az egyén felé. (A szocializációs ágensek, azaz közvetítők fogalmába a családtól kezdve a munkahelyi, sport, vallási, stb. közösségen át egészen a makrotársadalmi alakzatokig [osztály, nép], továbbá az anyanyelvtől kezdve a tömegkommunikációs eszközökig számos forma tartozik.) Ezért is elengedhetetlen az olyan jellegű vizsgálat, mely az egyén társadalmi viszonyait”, előfeltételeit igyekszik feltárni a *közművelődési stratégia gazdagítása érdekében*. Mivel ugyanaz a kultúratermék az egyik ember számára a valóság megismerését, önmaga személyiségének építését, a másik ember számára a valóságtól való menekülés lehetőségét nyújtja, újra és újra figyelembe kell venni a szocializáció során elsajátított minták hatását csakúgy, mint azokat a körülményeket, melyek az egyén életmódjával állnak összefüggésben. A művelődéskutatás szempontjából azt jelenti, hogy a kulturális szükségleteket akkor tudjuk többé-kevésbé pontosan feltárni, valamely réteg körében, ha nem a szóban megfogalmazott művelődési igényekből indulunk ki. Ellenkezőleg, a szükségletek előzetes csoportosításával arra kell, hogy választ kapjunk: az egyének milyen szükségleteket tartanak a maguk számára fontosnak. Csakhogy itt mindenképp számolni kell egy hibaforrással, nevezetesen azzal a körülménnyel, hogy igen kevés ember tudja megfogalmazni szükségleteit. Mérheteretlenül nehéz ugyanis olyan bonyolult jelenségekről érdemi választ nyerni, amelyeknek esetleg fogalmát sem ismerik pontosan, s amelyek soha nem önmagukban, hanem csupán egy viszonyrendszerben (például munka, közélet, szabadidő) értelmezhetők. Ebből adódóan a legkisebb hibaforrást jelentő eljárásmódnak az bizonyos, ha a szükségletek csoportosítását és egy-

fajta metszetét alapul véve több összefüggésben vizsgáljuk a kulturális szükségleteket. A *megismerés és ismeretszerzés* vonatkozásában lehetne például elemezni az információ és referencia (megerősítés) iránti szükségletet; a *személyes identifikáció* metszetében az emberi kapcsolatok, a közéleti tevékenység iránti szükségletet (az egyén milyen szerepet tulajdonít például a munkavégzés során kialakult formális [munkahelyi] és informális [közösségi, baráti] kapcsolatainak); a *szabadidő tekintetében* pedig a szórakozás és pihenés iránti szükségletet és így tovább.

A szükségletek rangsorolása — akár értékelőskálán is — értékes *információt* — *de semmiképp sem kész receptet* — *adhat arra vonatkozóan*, hogy az egyének mit várnak az intézményesült közművelődéstől, miképpen használják fel a kultúraelsajátítás során nyert ismereteket. A lehetséges eredmények persze nem az egyes elvárások pusztá rangsorolásában hozhatnak újat, hanem abban, hogy a vizsgált szükségletek kielégítésének milyen mértékben eszköze a kultúra termékeinek elsajátítása. A munkahellyel szemben megnyilvánuló társadalmi igények és elvárások például közvetlenül is hatással vannak a kulturális szükségletekre. Konkrétan fogalmazva: az adott munkahelyen elérhető jövedelem nagysága, színvonala éppúgy szükségletbefolyásoló tényező, mint az egyének által megszerzett képesség, a szakmai ismeretek hasznosításának lehetőségei. Ám éppígy számításba kell vennünk azokat a körülményeket is, hogy például a munkahely mennyiben elégíti ki az egyén érdeklődését, mennyiben felel meg érdekeinek; milyen a munkahelyi légkör; biztosít-e a munkahely továbbtanulási lehetőséget; megfelel-e a munkahelyi környezet; milyenek a lakáshoz jutás lehetőségei, feltételei és így tovább. Közismert ugyanis, hogy a munkamegosztásban elfoglalt hely, az életkörülmények stb. sokféleképp behatárolják és szabályozzák, hogy az egyének miként és milyen mértékben eléghetik ki szükségleteiket. Ezért is szükséges vizsgálni, hogy a kulturális szférához kapcsolódó szükségletek léte, mennyisége, terjedelme, szerkezete és minősége mennyire van vagy nincs hatással az életmód változására.

S éppígy elemezni kell azt az összefüggést is, hogy az érdekek mikor kerülnek szembe a kulturális szükségletekkel. Ezzel ugyanis eljuthatunk a kulturális egyenlőtlenségekhez, illetve ezen keresztül a kulturális magatartást befolyásoló szociális tényezők feltárásához. Mert ha elfogadjuk azt az alapvető és sokféleképp bizonyított ténytet, hogy *önmagában nem a „fogyasztott” kultúra-termék tartalma jellemzi az embert, hanem az, hogy az adott tartalom milyen szükségletet elégít ki*, a „szükségletredukció” vagy a nem tudatosulás — mely mellesleg látens szükségletet is takarhat — éppen az egyenlőtlenségek meglétére utal. De a művelődéskutatás döntő kérdéseként kell megfogalmaznunk azt a hipotézisként bizonyításra váró megállapítást is, hogy melyek a kulturális szükségletek kialakulásának és tartós fennmaradásának közvetlen okai. (Feltételezésünk szerint ugyanis található ilyen közvetlen okok.) Mellesleg ezen a szálon eljuthatunk ahhoz a soktényezős rendszerhez — lényegében az *életmódhoz* —, melyre építve a közművelődés reális stratégiája körvonalazható. Csak ha megismerjük az adott közösség tagjainak életmódját, akkor tudunk következtetni valóságos művelődési szükségleteikre. S bár az igények lehető legszélesebb kielégítése mindig alapvető követelményként kell, hogy szerepeljen, de — ahogy az *Életmód és közművelődés* című tanulmányban olvashatjuk — ennek össze kell kapcsolódnia az „igazi értékek” védelmével, terjesztésével.

„A népművelői tevékenység egyik legfőbb hiányossága, hogy a kettőt nem mindig tudja elég jól összekapcsolni, sőt sokszor egymással korlátozza: az értékek elve alapján nem meri kielégíteni a közvetlenül jelentkező igényeket, a közönségigényre hivatkozva nem meri vállalni az értékeket. A helyes módszer az igények olyan kielégítése, amely mindig magában foglalja a fejlesztést is, a valóság és lehetőség konkrét dialektikája szerint. . .”

Az okok kutatása ugyanakkor feltételezi azon sajátosságok megismerését is, hogy az adott szervezeti keretek között végzett konkrét munkatevékenység milyen hatással van az egyének létfeltételeinek alakulására, milyen lehetőségeket biztosít a művelődési aktivitásokhoz, létezik-e vagy sem *érdekkapcsolat* a kettő között. Találhatunk-e vagy sem az adott szervezeten belül bizonyos készleteket a művelődésben való részvételre? Miközben ezekre a kérdésekre keressük a választ, arról a fontos összefüggésről sem szabad megfeledkeznünk, melyek a szükségletek és értékek között húzódnak meg. Az emberek magatartását ugyanis nem csupán a szükségletek meghatározott hierarchiája determinálja. Számos vizsgálatból kiderül, hogy az egyének széles értelemben vett *kulturális magatartását jelentős mértékben irányítják az értékek, vagyis azok a társadalmi „orientációk”, melyeket az emberben — miként már utaltunk rá — a szocializáció (család, munkavégzés, iskola) különböző területei, mediációs síkjai kialakítanak*. Noha ennek bizonyítása meglehetősen nehéz, az értékaspirációkra vonatkozóan bizonyos kérdéseket mégis megfogalmazhatunk. Nevezetesen az egyes kulturális objektívációk (vagy kultúratermékek) elsajátításával kapcsolatosan. Természetesen nem feledkezzvén meg arról, hogy az egyének kulturális szükségletét befolyásoló társadalmi feltételek — melyek — s ezt nem elég elégszer hangsúlyozni — kiváltképpen összefüggnek az adott munkavégzéssel —, ösztönző, motiváló vagy éppenséggel visszahúzó hatással is megjelenhetnek.

Már magában a munkához való alkalmazkodásban számos olyan összetevő előfordul — így például a munkakörnyezet ösztönző rendszere, a munkakövetelmények, az emberi szükségletek (az egyén mit igényel, mit vár a munkájától) —, mely a kulturális szükségletek formálódására elengedhetetlenül befolyással van. Ám paradox módon: a munkával való azonosulást (identifikációt) *előzőleg* rögzült kulturális szükségletek is regulálhatják; a munka értelmét felfedezni ugyanis csak bizonyos diszpozíciók révén lehetséges.

Talán már az eddigiekből is kitűnik, hogy a kulturális szükségletek fogalmát semmiképp sem lehet szűk értelemben használni, azaz az anyagi és szellemi értékekre, javakra irányuló tudatos vagy kevésbé tudatos vágyként, törekvésként, esetleg kívánságként —, hanem olyan többé-kevésbé rögzült „követelmény-jellegű feltételegyüttesként”, mely az emberi cselekvések, érdekek motiválójaként lép fel. Ugyanakkor látnunk kell: a kulturális szükségletek a szó valódi értelmében mindig valamilyen tárgyra, helyzetre vagy viszonyra irányuló „törekvésként” ragadhatók meg. Így a kultúra termékeihez való viszonyban (a tudomány, a művészet, más szellemi értékek viszonyában) éppúgy tetten érhető, mint a munkatevékenységben vagy éppenséggel az emberi kapcsolatok szférájában. Ha valamilyen rangsort akarnánk felállítani a szükségletek között, akkor elsőként az élet- vagy létszükségletekről kellene beszélnünk, melyek között szerepel a táplálkozás szükséglete, a szexuális szükséglet, a tevé-

kenység szükséglete, másodikként pedig — Heller Agnes szóhasználatával élve — a *voltaképpen emberi szükségleteket* kellene megemlítenünk, melyek között maga a kulturális szükséglet is megjelenik. Ebben a felosztásban egyébként idosorolódik még a munkaerő újratermeléséhez szükséges fokot meghaladó pihenés, a felnőttek „játéka”, az elmélkedés, a barátság, a szerelem, az önmegvalósítás az objektivációkban, illetve az erkölcsi szükséglet.

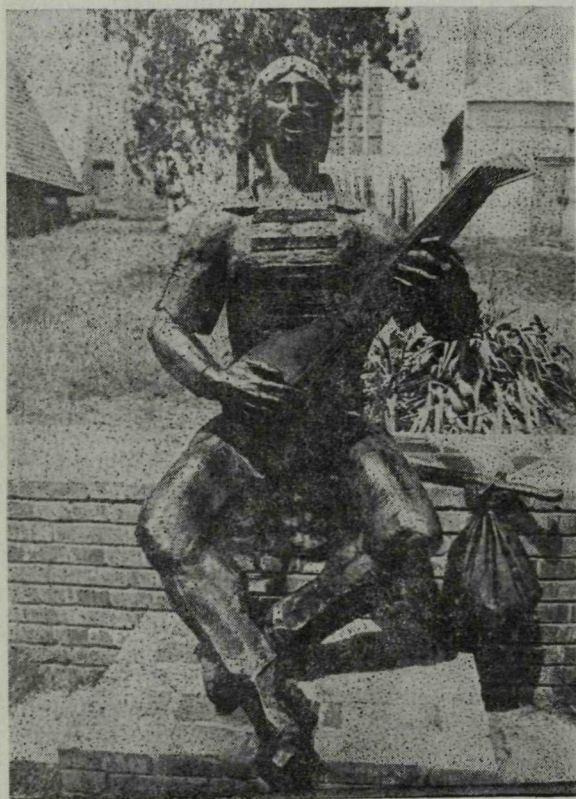
S ez a megkülönböztetés annál is inkább elkerülhetetlen, mert a kulturális szükségletek formálódására a többi szükséglet „kielégítettségi foka” jelentős hatással van. A művelődéskutatás szempontjából a nehézségek egy része így abból adódik, hogy az operacionálizálhatóság érdekében rendkívül nehéz lesz a kulturális szükségletek formálódását csupán önmagában vizsgálni. Részint azért, mert ez a kiépülés — nevezetesen a kulturális szükségletek formálódása — elválaszthatatlanul összefonódik az imént említett szükségletek „funkcionálásával” (magyarán: kielégülésükkel vagy kielégítetlenségükkel), részint pedig azért, mert még a viszonylag könnyen operacionálizálható, *szűkebb értelemben vett* kulturális szükségletek vizsgálata is számos nehézséget rejt magában. Éppen ezért — ha összegezőképpen meg akarjuk fogalmazni — a legfontosabb vizsgálandó kérdéseket, a következőket mondhatjuk.

Mindenfajta empirikus kutatás alapvető célja lehet, hogy a társadalmi munkamegosztás különböző helyeit elfoglaló egyének *kulturális szükségleteinek jellegzetességeit és befolyásoló tényezőit tárja fel*. Ennek érdekében kell kísérletet tenni: a) a kulturális szükségletek változatainak, tartalmi és formai jellegzetességeinek, típusainak és intenzitási fokozatainak komplex feltárására; b) a kulturális szükségletek alakulását, formálódását befolyásoló objektív és szubjektív tényezők kölcsönhatásainak megismerésére; c) változási irányainak jellemzésére egy adekvát közművelődési stratégia körvonalazása céljából. A feladatunk ugyanakkor: felismerni és megérteni az egyéni szükségletek, értékaspirációk s a szűkebb, tágabb társas közegből jövő inspirációk, igények vagy éppen retardációs tényezők egymást kölcsönösen megtermékenyítő vagy kioltó találkozásait. Az így végzendő kutatás legfőbb haszna abban jelentkezhet, hogy elméletileg és gyakorlatilag is instrumentálizálható szempontokat szolgáltat az intézményes közművelődés tartalmi és módszertani továbbfejlesztéséhez. Mert, ha reális és egymással összefüggő ismereteket szerzünk az egyének kulturális szükségleteiről, ezek hasznosításával (instrumentalizálásával) nemcsak a közművelődési tervezőmunka válhat megalapozottabbá, hanem azok a gyakorlati kísérletek is, melyek akár a brigádművelődés, akár a közönségi művelődés más formáinak megújítására irányulnak. De tisztában kell lennünk azzal is, hogy az elméleti hasznosítás — bizonyos értelemben — csak *korlátozott érvényű* lehet, hiszen éppen az empirikus kutatásnak kell verifikálnia azt a felismerést, hogy a társadalmon belüli rétegződés más és más kulturális szükségletstruktúrát feltételez.

KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN

IRODALOM:

- Maróti Andor:** A kultúra egysége. In: Acta Philosophica, Bp. 1983. 11—40. p.
- Józsa Péter:** A kulturális javak fogyasztása a fejlett társadalmakban. Valóság, 1970. 11. sz.
- Kerégyártó István:** A kultúra egészen más dolog. Kritika, 1981. 12. sz. 17. p.
- Vitányi Iván:** Vitairat a mai magyar művelődésről. Bp. 1983. Gondolat Kiadó, 88. o. skk.
- Hankiss Elemér:** Értékszociológiai kísérlet, Bp. NPI. é.n.
- Andorka Rudolf:** A munkásosztály életmódjának egyes jellemzői. Szakszervezeti Szemle, 1980. 9. sz. 24—33. o.
- Heller Agnes:** Elmélet és gyakorlat az emberi szükségletek szempontjából. Új Írás, 1975. 4. sz.
- Eletmód és közművelődés.** Reflektor, 1982. 3. sz. 214. o.
- A. H. Maslow:** Motivation and Personality. New York, 1954. Harper and Row.
- P. A. Sorokin:** Social and Cultural Dinamics. Vol. I. Fluctuation of Forms of Art. New York, 1962. 55. o. skk. (Részlet: Szociológiai Közlemények, 1969. II. 58—65. o.)
- Fukász György:** A munka kultúrája. Bp. 1983. Kossuth Könyvkiadó.

Kiss István:
Tinódi Lantos Sebestyén
(1979) — Nyírbátor

A punkmozgalom tükröződése a mai magyar sajtóban

Könnyűzenei berkekben kevés olyan grandiózus vita zajlott le az egykori boldogemlékezetű beat-konjunkktúra óta a magyar sajtóban, mint a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján egy merően új irányzat, a punkmozgalom megítélését illetően. Szinte alig akad olyan sajtótermék, amely ne szentelt volna hasábokat e különösnek számító, a társadalom egyes rétegeit mélyen érintő jelenségnek. Magától értetődik, hogy az ifjúsági lapok (Magyar Ifjúság, Ifjúsági Magazin) az eseményekkel egyidőben reagáltak az ifjúság egy bizonyos részét felkavaró problémákra, de élen jártak a punk feltérképezésében, elemzésében más kategóriába tartozó orgánumok, így az Élet és Irodalom és a Kritika is. Utóbbiban például 1984-ben hosszú sorozat indult a rockzenéről, és ebben helyet kapott a legújabb irányzat, a punk bemutatása is.

Anyaggyűjtésem során érdekes volt megfigyelni, hogyan alakult a punk sajtóbeli meg- vagy elítélése, milyen szemléletváltozáson mentek keresztül a honi újságírók korábban már nevet szerzett „apostolai”. Mindenképp dicséretes, hogy a punkmozgalommal igyekezett a sajtó értékének, jelentőségének megfelelően foglalkozni, s a kezdeti egyértelműen negatív állásfoglalást elutasítva áttérni egyfajta mélyebb elemzésre. Mert szerencsére sokan gondolták úgy, hogy nem lehet félvállról venni ezt a külföldről hozzánk beszivárgott jelenséget, amely nem elégszer hangsúlyozott dekadens volta ellenére mégis lábra tudott kapni nálunk is.

1

Mielőtt rátérnék a hazai punkmozgalom sajtóbeli tükröződésének a bemutatására, néhány mondatban szükséges megemlékezni a gyökerekről. Hogyan is fest a punk története dióhéjban?

Köztudott, hogy a könnyűzenében szinte minden jelentős irányzat külföldről áramlik be hozzánk. A rock különféle „ösi” trendjeinek maradéktalan átvétele (rock and roll, beat stb.) jól szemlélteti az előbbi megállapítást. A gyökereket tehát újfent a könnyűzene már korábban is „jegyzett” szülőhazájában, Angliában kell kutatni. Valamikor a hetvenes évek tájékán, egészen pontosan 1975-ben itt kezdett felfelé ívelni a punk szerencsecsillaga, mégpedig a később hírhedtté vált Sex Pistols együttes koncertjével. A zenekar botrányosan gyenge muzsikát csalt elő hangszereiből, s a lágynak éppen nem nevezhető dallamot agresszív szöveg fűszerezte. A sokkoló, primitívnek tetsző zene nem váltotta ki túlzott elismerést a színvonalasabb zenéhez szokott közönség körében. A közismerten konzervatív angol polgárok nem is túrték sokáig a gomba módra szaporodó zenekarok „ocsmány” megnyilatkozásait, punknak mondott viselkedését. (A punk szó egyébként mocskot, vacakot jelent.) A megtorlás nem is váratott hosszú ideig magára: egy-egy koncert közben óriási verekedések törtek ki a mind nagyobb számban felbukkanó színes hajú, láncokat hordó, szegceses bőrruhákba bújt, munka nélkül lődörgő punkközönség és a betévedt

„kíváncskodók” között, s ilyenkor nem kímélték a zenekar tagjait sem. Megszülettek tehát a botránybandák, amelyek lassan a könnyűzenei szaklapok címlapjára kerültek. A cél tulajdonképpen ez volt: a tömegkommunikációs eszközök révén ország-világ előtt hangot adni a nihilista törekvéseknek, durván felrzni nyugalmából a békés angol polgárt. A sajtó pedig eleget is tett az „elvárásoknak”, és bőséges anyagot közölt az együttesekről, valamint népes munkanélküli táborokról.

Miről is énekel a vezérbanda, a Sex Pistols fenegyereke, Johnny Rotten (Rohadt Jancsi)? Főként anarchiáról, kiúttalanságról, a jövő tagadásáról. De a királynő uralkodásának 25. éves jubileumát is a brit hagyományoktól eltérő módon ünnepelték. Az angol himnuszt például első négy szavának meghagyásával így folytatták: „God save the Queen and the fascist regime” — vagyis „Isten óvd a királynőt és fasiszta rendszerét”. Talán fölösleges is kommentálni, honnan tulajdonítható a szöveg a Sex Pistolsnak.

A közvélemény tiltakozása nőttön nőtt, s a punkzenekarokat egymásután zárták ki a klubokból, koncerttermekből. Az indulatok így is odáig fajultak, hogy egy teherautósofőr dühében szétverte televíziókészülékét, mert képtelen volt hallgatni Johnny Rotten irritáló kijelentését egy interjúbán.

A punkzenészek azonban nem csupán a botrányokkal szerették volna felhívni magukra a figyelmet, hanem felületes ideológiák „gyártásába” is csakhamar belekezdtek. Gyakran röpködtek a sajtóban — főleg az énekesek szájából — hangzatos, ám valójában elkoptatott frázisok: „A punk életfelfogás, mely szívből, agyból és zenéből ered”, és így tovább.

Punk-diskurzus

A hetvenes évek Angliájának társadalmi válságát felszínre hozó, a nyomasztó körülmények között tengődő munkanélküli fiatalok szócsövénvé avanszálódott punkot azonban utólérte a végzete: a korai robbanás után idővel kommercializálódott, beszipantotta a pangó piac, s a „szakadtak” körében kezdte elveszíteni varázsát. Mert mi történhet egy új irányzattal akkor, ha már mindenki pirosra, kékre festett hajjal, biztosítótűkkel, láncokkal jár, és fennen hirdet olyan ideológiákat, amelyek egy szűk kör számára még jelentenek valamit, de másoknak pusztán csak üres szólam és rongygrázás?

2

A nyolcvanas évtizedre külföldön jócskán alábbhagyott a „punkvés”, de korábban, már a hetvenes évek közepétől a légköri áramlatokkal együtt lassan a punkzene is sodródott kelet felé, s érkezését már jól előre jelezték a magyar sajtó olyan szak-

avatott munkatársai, akik nyugati utazgatásaik alkalmával magukkal hozták Magyarországra az angol együttesek új időkben fogant új dalait. A korai megítélések azonban jobbára csak egy-egy mondatban hangzottak el. Tardos Péter, a rockzene nemrég elhunyt atyamestere az Ifjúsági Magazin „Rockföldről jelentem” című rovatában például így vélekedett a punkok szokatlan hangszergyötréséről: „Zenéjük primitívsége nem éri el a muzsika alapkövetelményét sem.” Másokat sem ragadhatott el az egyelőre Angliában honos zene: „Ez annyira rossz, hogy már jó!” — jelentette ki egy ízben a rádióból is ismert disc jockey, Keresztes Tibor.

Az első többmondatos vélemények is eléggé egyoldalúak voltak. Egyes szerzők így fogalmaztak: „Agresszív örültség, primitívség, két-három akkord a gitárokon, zöld, sárga haj, biztosítótű, vécelánccal. Ocsmány és undorító.” (Összehasonlításképpen érdemes egyébként fellapozni a hatvanas évek elejének ifjúsági sajtóját. A már nemzetközi sikereket arató és elismert Beatlesről például ezt írták a kortárs magyar tollforgatók: „Gombafejű vademberek. Visszamegyünk a fára? Yeah-t üvöltő orángutánok, nyívó elektromos gitárok.” És a cikkek hangvétele rendre arról tanúszkodott, hogy az effajta nyugati hóbertől kifejezetten óvták az ifjúságot.)

A punkmozgalom elleni hadjáratból a megyei lapok szintén kivették a részüket, s prominens képviselőjük, a Veszprémi Napló mindjárt darázsfaszekbe is nyúlt. A lap egyik számában ugyanis a szerző hosszasan elmagyarázta olvasóinak, hogy egyébiránt a punk Ország László nagyszótára szerint valami vacakot, pocsekot, taplót jelent. Lett is ebből felháborodás, tudniillik a Balatonfelvidéken őshonos a Punk családi név, következésképp a szerkesztőséget panaszos levelek tömkelege árasztotta el — azonnali helyreigazítást követelve. Az eset mosolyra fakasztotta az ország közvéleményét, s az Ifjúsági Magazin újságírója egy glosszában adott hangot véleményének, melynek lényege röviden: kár úgy felkapni a vizet, kedves Veszprém megyei Punkok, vigyázó szemüket vessék inkább például Popper Péter pszichológusra, aki egyáltalán nem haragudott meg azért, hogy az ifjúság egy jelentékeny, jól öltözött rétege az ő vezetéknévét bitorolva hódol holmi sajátos divathullámnak.

Később ugyanebben a lapban a punkzenéről egy újabb glossza látott napvilágot, miután az irányzat egyre több helyen ütötte fel a fejét. A szerző rosszallását kifejezve, terjengős címet adott írásának: „Hogyan lehetsz sikeres punkzenész? (Részletek a Jó Tanácsok Kezdő Magyar Punkoknak című, megjelenő műből)”, amelyben pontokba szedve figurázza ki a punkzene gyengeségeit, bár komolyabb elemzésről szó sincs. (1. pont: Fojtsd el magadban a zeneszeretet és a zene megtanulása iránti kedvedet, a továbbiakban nem lesz rá szükséged... 7. pont: Nincsenek korlátozatlan lehetőségek, csak korlátozott punkok.)

A magyar sajtóban a punkmozgalom értékelő bemutatására az 1979-es esztendőig várni kellett. Ekkortájt tűntek fel olyan írások, amelyek már nyújtottak némi eligazodást a punk zavarosnak tetsző világában. A hazai viszonyokat azonban csakis úgy lehetett elemezni, ha részleteiben feltárják a punk elterjedésének történetét, társadalmunkban betöltött szerepét — természetesen a kellő szociográfiai megközelítéssel. Nézzük tehát kronológiai sorrendben!

A magyar punkmozgalomban kiindulópontnak számít az 1977-es év. A Ganz Művelődési Házban tartott „punkoid” összejövetel után tulajdonképpen az Egyetemi Színpadon bontakozott ki a magyar punkzene. Itt Molnár Gergely (egy értelmiséginek készülő ifjú) révén kiszáradva hírhedtté is vált a sejtelmes irányzat. Donauer Video Ohne Video and Friends névre hallgató csoportjával ugyanis megszervezte az Anna Frank emlékest című punk-happeninget, amely botrányba fulladt. Ilyen és ehhez hasonló kétes hírű koncertekkel hívta fel magára a figyelmet Molnár Gergely, a „megnemértettzseni”, akinek — úgy mond — „úttörőszerepét” fölöttébb kedvező megvilágításban tárgyalták egyes későbbi sajtóelemzések. Érdemes idézni a címadó dalt, amely a Kritika 1979/12-es számában jelent meg:

Egy kis erőszakos szerelem, mielőtt végleg érted jönnek

Anna Frank, szeretkezz velem!

Anna Frank, sikíts, te állat!

Anna Frank, különben feladlak!

Anna Frank, a fiúk kint várnak!

Anna Frank, a megmentőd vagyok!

Anna Frank, megerőszakollak!

Anna Frank, mindenképp megölnek!

Anna Frank, mindenképp halott vagy!

A koncert annak rendje és módja szerint kudarcba fulladt, Molnár sokat ígérő elképzeléseiből semmi sem valósult meg, csakúgy, mint két hónappal később, a Tömegkommunikációs Kutatóközpont kultúrtermében megrendezett koncerten, ahol immár Spions névvel lépett fel. A zömében művészekből álló csoport a közönséget kihívó dalaival (Dobj meg egy gesztussal, baby; Ungvári Tamás; Ikarusz; Apokalipszis) agresszíven provokálta, azonban az egybegyűltek arcára teljes közöny és értetlenség ült ki. A csoport éppen ezért a „befogadói közeg hiányára” hivatkozva meg is szűnt.

Amikor a nyolcvanas évtized — amely voltaképp vízváltásnak tekinthető a hazai könnyűzenében — beköszöntött, már egyre nagyobb számú — főleg középiskolásokból álló — punkegyüttes hallatta a hangját, no persze, a legtöbbben csak afféle seregélyriogató hangkeltéssel vetették magukat észre. A zenekarok neve sem mondható eufemisztikus költésnek: Petting; Orgazmus; ETÁ; A nyolcadik utas, a benzinkutas; Nézz rám, lehánytam magam; Agydagamat. A „szakma” nagy öregjei e nevek hallatán elhatárolták magukat a vadonatúj irányzattól, következésképp szakadék keletkezett az amúgy sem egységes könnyűzenében. Az ifjúsági sajnónak most már szinte kötelességszerűen hallatnia kellett a hangját.

A punkmozgalomról szóló első mélyreható tanulmány a *Mozgó Világ* 1979/2. számában jelent meg Kőbányai János tollából, Biztosítótű és bőrnadrág címmel. A szerző következetesen feltárja a magyarországi punkmozgalom hátterét, esetleges divatjellegét, ideológiai töltését. Szól a punkok erőszakos viselkedéséről, a színpadok előtti „pogo”-nak nevezett, sajátos táncukról, a külföldi fotók alapján begyakorolt utálkozó finto-rokról — mint külsőségekről. De ugyanolyan részletességgel számol be a naív és ijesztő, végső soron primitív gondolkodásmódról, melyben jogos vagy annak vélt elégedetlenségek keverednek illúziókkal, vágyakkal. A fejekben lévő zavaros „ideológiákból” álljon itt néhány csakugyan megdöbbentő példa: „Hitler jó fej volt... a háború izgalmat ad”. (Ugyanez a gondolat évekkorábban az egyik angol punkegyüttesnél így fogalmazódik meg: „Azt álmodtam, hogy Hitler vagyok, a világegyetem ura.” A hasonlóság nem meglepő, hiszen a magyar punkok nem csupán a külsőségeket vették át, hanem azokat a korántsem „vegytisztá” gondolatokat is, amelyek szerintük szükségeltettek az úgynevezett polgárpukkasztáshoz.)

Más helyen az anarchia megfogalmazását találjuk egy budapesti rendezetlen családi háttérű punk szájából: „A punk... egy államellenes mozgalom. Ami a rendőrök ellen van. Gyűlölöm őket...” S amiben abszolút megegyeznek a vélemények: a punkok szakítani szeretnének korosztályuk eszményeivel, a jövőben természetesen nem hisznek, végtére is már brit „kollégáik” korábban megmondták: „No future!” Azaz: „Nincs jövő!”

A punkról szóló vita érdekes módon nem az ifjúsági lapokban robbant ki, hanem a *Kritikában*. Az okot A gyűlölet évei — A punktól az új hullámig című írás szolgáltatta az 1979/7. számában. A két szerző (Gyulai László és Lukács János) a punkmozgalmat nem is annyira a zene oldaláról, hanem inkább szociográfiai megközelítésből tárgyalja. Megítélésük szerint a zene pusztán kiegészítő eleme a mozgalom lényegének, s az a néhány akkord, amit a punkzenészek ismernek, elég a „nyers, gyakran alantas szenvedélyek zabolátlan kifejezéséhez.” A mozgalomban felbukkanó, a történelem szemétdombjáról összeszedett fasisztoid jelvények jogosságát elutasítják a cikkírók, és nem akarják sugallni, hogy a terrorizmus és a punkmozgalom között közvetlen kapcsolat van, de hangsúlyozzák: a két jelenség egymás megfelelője. Az egyik politikai, míg a másik kulturális megjelenése ugyanannak a társadalmi tünetnek. A vita részben emiatt robbant ki, s az már csak olaj volt a tűzre, hogy a szerzők megbélyegezték a magyarországi tömegkommunikációs intézmények tevékenységét, amiért elzárkóznak a punk-jelenség érdemi megvitatása, feltárása elől.

A felelet nem is késett soká: Wilpert Imre a 12. számban *A punk: zenei és ideológiai válság* címmel jelentetett meg egy írást, amelyben igyekszik lerántani a leplet az új irányzatról. Molnár Gergely faragatlan szövegeit idézi, a két-három akkordos, 4/4-es ritmikájú zenét, és azzal vádolja a tollforgatókat, hogy a magyar sajtóban inkább a punk zeneietlen, szociográfiai megközelítése dívik, melynek következtében sokan vakvágányra futnak, romantikus álforradalmat látnak benne, nem elemzik ellentmondásait.

Az 1980-as év kezdetétől az ifjúsági lapokban is — a hagyományos beszámoló, leíró jellegű cikkek után — megjelentek a kritikai hangvételű írások. A Magyar Ifjúság hasábjain például ilyen címek tűntek fel: „Ütött az órád, rock?” vagy „Punkok kontra popperek”. A cikkek többsége a mozgalom pozitív megítélése mellett kardoskodott. Kőbányai János ezt írja: „Az új rockzene értékes részének jelentősége nem újságában, hanem szemléletváltásában van.” Sokan a „biztosítótűs kulturális terrorakció viharáról” beszéltek, s az „acsargó, öklendező” punkot egyenlővé tették az ellenállással. Helyenként olyan vélemények „fordultak” elő, amelyek már rövid definíciókra törekedtek: „A punk a maga fiatalos lendületével, viszonylag kisebb zenei képzettséget, tudást is toleráló természetével és nem utolsó sorban a «csináld magad» tevékenységet ösztönző, hagyománytagadó szellemével kiválóan alkalmas műfaj arra, hogy ifjú, kezdő zenekarok első próbálkozásainak ihletője legyen.”

No, de nem mindenki osztozott a sajtó berkeiben ezzel a véleménnyel. Többek között Gyárfás Péter a punkot „kábitó rock”-nak nevezte, sőt az „anarchista értékgyűlölet” kifejezést is használva, arra az elhatározásra jutott, hogy a „punk társadalmi és ideológiai szempontból vizsgálva kétségkívül retrógrád megmozdulás”. És tulajdonképpen a sajtó hathatós segítségének köszönhetően kialakulásától kezdve mind a mai napig él és hat.

Az Ifjúsági Magazin ugyanolyan intenzitással tárja fel a punk hazai terjedését, hatását, mint laptársa. Itt főleg Sebők János írásai kérnek egyre türelmetlenebbül létjogosultságot az új zenének. „A jövő zenéje?” vagy a „Magyar punkok” című írásaiban a koncerteken megszólaltatott punkok révén kívánja a „szellemet” megidézni. Az ideológia tehát tömören így fest: „Nagyon lényeges, hogy a punkkultúra nem a munkásosztály kultúrája. A punk a középiskolások, egyetemisták, fiatal művészek körében terjed. Éppen ezért a punk értelmetlen. Nem bűnöző, nem munkakerülő, csak elege van abból, ami van, mást akar. Unja a dolgokat, a munkahelyén, az iskolában.” — nyilatkozta egy magát punknak valló diák.

A Kritika 1983-ban közölt még egy nagyszabású vitát, de erről jóformán nem érdemes megemlékezni, mert nem a mozgalomra világított rá, hanem abban az Erdős Péter márkamenedzser és Sebők János újságíró között dúló vádaskodások, személyes vonatkozású torzsalkodások kaptak nyomdafestéket olykor alig tűrő formában helyet.

A Kritika 1984/4-es számában azonban a Zenélnek a kölykök című „három-személyes” interjú már jóval többet kihámozott a punk lényegéből — Lévai Júlia publicista, Maróthy János zenetudós és Trunkos András punkzenész jóvoltából. Mindhárman egyetértettek abban, hogy a punk válságtermék, szociális gyökerekkel, s az új, protestáló „attitűdű” stílusirányzat a politikai fogalmak létjogosultságát kívánja visszahozni. A zene pedig — disszonáns akkordok, hagyományoktól eltérő, szokatlan éneklésmód — már elérte azt a fokot, amely kimeríti a jóhangzás határait; tovább feszíteni nehezen lehetne.

Ugyanebben az évben az utolsó lapszám két oldal terjedelmű írást szentelt három, jórészt megszűnt punkegyüttes dalszövegeinek elemzésére. A protest song-ok bíráló megjegyzésekkel kísért bemutatásával a Kritika voltaképp

lezárta a leáldozóban lévő punkmozgalomról folytatott vitáját. De az ifjúsági lapokban is vészesen csökkenő hasábmennyiséget foglaltak el a punkról szóló beszámolók, tudósítások, elemzések. S ez valami olyasmit jelzett, hogy a pusztán botránykeltésben divattá vált punk eltűnt, hogy helyette az új hullámé legyen a vezető szerep.

6

Epifógus gyanánt még néhány gondolat: az ifjú korosztályokat mindig is nagyfokú társadalmi érzékenység jellemezte, s ez a sokszor ösztönös, ám esetenként tudatos cselekvés többnyire egyfajta kultúrateremtésben nyilvánult meg. A mindenkori új azonban szembekerült a fennálló társadalmi viszonyokkal, politikai erőkkal, mert sok esetben felhívja a figyelmet a társadalom visszasságaira. A punk is a társadalmi fonákságokra reagált, csak éppen a punkok — ahogy mondani szokás — egy lópokróc eleganciájával támadtak félreértelmezett szokásokat. A gond tehát nem a jó értelemben vett szembenállással kezdődött, hanem a kivitelezéssel, a móddal.

A punk nem volt totális érzelmi és zenei mozgalom, mint volt egykor a beat, ezért is került zsákutcába, mert nem tudta (vagy nem is akarta?) felvállalni a beat örökségét: a korunkban oly fontos béke helyett mint valamikori hippi-eszmény helyett agresszivitást, anarchiát hirdetett. A meghökkenítő külsőn túl a punkok felhasználtak olyan szimbólumokat (például horogkereszt), amelyek már kimerítik a „józan” polgárpukkasztás határait. A fasiszta ideológiával való kacérkodás, és a „no future” perspektívatlansága pedig végzetesen megbélyegzi a mozgalmat, amely még zenéjében is nívón alulit alkotott.

Hogy miért tudott széles körben elterjedni — a fiatal értelmiséget is a hatása alá vonva — a punk Magyarországon? Talán Lévai Júlia világított rá a legjobban: a punk a politikai fogalmak létjogosultságát kívánta volna visszahozni — meglehetősen szabadszájúsággal —, és sokan valamiféle demokratikus „tágulást” reméltek tőle. A punk azonban elvetette a sulykot a külföldi példák szolgai másolásával, és szükségszerűen bukott el, illetve csökkent az amúgy sem fergeteges népszerűsége. (A magyar zenekarok szinte szóról szóra ugyanazt művelték a színpadokon, mint a brit punkok. Vajon ugyanaz a probléma feszítette-e a mieinket, mint amazokat? Kétséges.)

A punk harsonái nem tudták ledönteni Jerikó falait, következésképp a hosszúra nyúlt kudarc után bázisát veszített punk egyszerre kérészetű irányzattá degradálódott. Pedig a lehetőség adott volt, ám a mozgalom létét végső fokon a közvélemény ítélte meg. Jóllehet, szavazással módfelett nehéz dönteni zenei irányzatokról, mégis ezúttal az idő tette fel a pontot az i-re: így a punk „musica non grata”, vagyis nem kívánatos zene lett.

Napjainkra néhány erőtlen kísérletezéstől eltekintve tulajdonképpen írmagja sem maradt a „hőskor” együtteseinek, s ami a mozgalmat illeti, nos ma már csupán egy-egy maroknyi punkcsoport álldogál az aluljárókban, barangol az utcákon. Talán hírmondónak...

JURKOVICS JÁNOS

FODOR ISTVÁN:

Jerney István a dél-oroszországi kun sírszobrokról*

A XIX. századi magyar tudományosság jeles alakja Jerney János (1800—1855) akadémiai tag¹, akinek gazdag munkásságában központi helyet foglalnak el a magyar őstörténettel kapcsolatos bűvárlatok. Ezt a célt szolgálta az 1844 és 1845 áprilisa között megvalósított oroszországi utazása is, amelynek eredményei 1851-ben két kötetben láttak napvilágot.² E munka számos maradandó értéke közül máig haszonnal forgathatjuk a moldvai magyarságnál tett megfigyelések leírását, az egykori Levédia és Etelköz fekvéséről szóló megjegyzéseit, továbbá a besenyők, kunok és egyéb nomád népekről tett eszmefuttatását. Az alábbiakban azonban munkásságának egy másik, véleményem szerint a maga korában szintén nem jelentéktelen eredményéről, a dél-oroszországi kun sírszobrokról tett megfigyeléseiről szeretnék szólni.

Jerney korában igen sokféle, többnyire meglehetősen fellegjáró és pontatlan elképzelés élt a tudományos köztudatban az orosz seregek által azelőtt nemrég meghódított déli tartományokban igen nagy számban fellelhető emberalakos, csészetartó sírszobrokról, amelyek nagy része az ősi temetkezéseket rejtő sírhalmokon (kurgánokon) állott. Akkor a kutatás még távol állott attól a nemrég beigazolódott felismeréstől, hogy a tágas eurázsiai steppevidéken három nagy nomád nép állított ilyen, ember alakjára mintázott kő sírszobrokat ősei tiszteletére: az i. e. IV—VI. században a kelet-európai szkíták, a VI—VIII. században a közép- és belső-ázsiai türkök, majd a XI—XIII. században a kelet-európai steppeken honos kunok.³ Jerney János az utóbbiakról számol be, igen nagy teret szentelvén nekik munkájában. Ennek ellenére a későbbi kutatás alig szentelt figyelmet megfigyeléseinek, azokat általában egy-két sommás elutasítást tartalmazó megjegyzéssel intézte el.

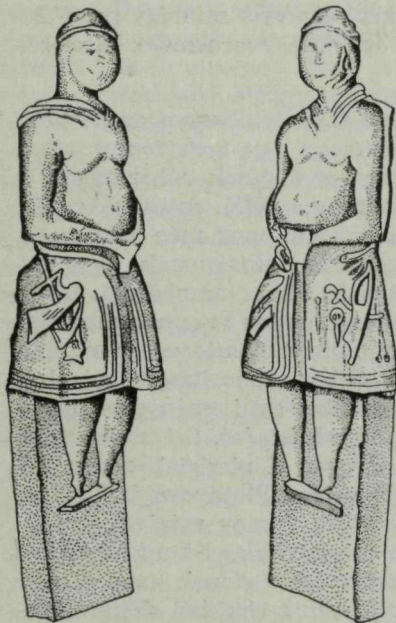
1877-ben Henszlmann Imre elvetette Jerney felfogását, amely szerint a szobrokat a magyar és vele általa rokonfajúnak vélt szkíta, hun, besenyő és kun népességek állították, s annak a véleménynek adott hangot, hogy létrehozóik gótok lehettek. Jerney nyomán — igen rosszul kivitelezett és eltorzított rajzban — néhány szobrot is leközölt.⁴ Henszlmann nézetét 1893-ban kitűnő érveléssel cáfolta Nagy Géza, rámutatván, hogy olyan területen is előkerültek

* E dolgozat a szegedi Móra Ferenc Múzeumban 1984 októberében elhangzott előadásom alapján készült, s első ízben a múzeumi tudományos ülésszak előadásait tartalmazó, sokszorosított, csak a szakemberek szűk köre számára hozzáférhető kiadványban látott napvilágot. (Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1984. Szerk. Juhász Antal. Szeged 1985, 31—48. old.)

sírszobrok (a Volga-vidéken és Szibériában egészen az Altájig), ahol gótok sohasem éltek.⁵ Későbbben Bendeffy László erősíti meg Jerney érvelésének egy részét,⁶ amelyre a későbbiekben térek ki kissé bővebben.

A külföldi szakirodalom nyilvánvalóan azért utalt rendkívül ritkán Jerney munkájára, mert az magyar nyelven látott csupán napvilágot. Igaz, a sírszobrok kutatásában oly nagy érdemeket szerzett N. I. Veszolovszkij megemlíti Jerney munkáját, de azt csak Henszlmann idézett munkája alapján ismeri. Lényegében csupán arra szorítkozik, hogy elutasítja a szobrok magyar eredetének ötletét.⁷ Az újabb munkákban már hiába keressük Jerney nevét, hiányzik az G. A. Fjodorov—Davidov és Sz. A. Pletnyova alapos összefoglaló műveiből is.⁸ J. R. Daszkiewicz és E. Tryjarski nemrég megjelent, igen alapos kutatástörténeti fejezetet is tartalmazó könyvünkben több alkalommal hivatkozik Jerneyre, értékelésük azonban nem áll másból, mint a magyar eredet elvetéséből, bár érdemül megemlítik a szobrok akkor állapotáról szóló leírását.⁹

Valóban ennyi lenne csupán Jerney János érdeme e szín pompás emlékanyag kutatásában? A válasz előtt nézzük, mit is ír valójában tudománytörténetünk jeles alakja a szóban forgó sírszobrokról.

Jerney 1844-ben Odesszában látott először sírszobrot. A városba érkezése után röviddel megismerkedett N. N. Murzakeviccsel, a Richelieu Lyceum tanárával, aki az 1839-ben létrehozott Odesszai Történelmi és Régiségtani Társulat titkára volt. Az ő vezetésével és kalauzolásával látogatta meg az 1825-ben alapított múzeumot. Az akkori egyszintes, szerény múzeumépület 1843-ban épült a mai, 1883-ban elkészült épület helyén.¹⁰ „A’ Museum 1825-ben hozaték létre, s a város keleti, tengerfeléi részében némi igénytelen de czélszerű alacsony épületben foglal helyet” — olvassuk Jerney könyvében.¹¹ Az épület előcsarnokában álló sírszobor az elérkezékenyülésig meghatotta a tudós utazót. Mint írja:

„Megjött három napi itt létem után a’ kedves pillanat. Az előterembe léptemmel, balra a’ szegletben legott szemembe ötlék egy oda támasztva álló kőszobor, mely körülbelöl 1 1/2 öl magosságának méret-

hetik szemmel a’ faragvány alsó talapzati részét is hozzá véve. Megállottam e’ mű előtt, mély gondolatokba, ősvilági képzelődésekbe merülve, vizsgálám végig. Alig titkolhatám el a’ benyomást, mellyel rám a’ kő hatott; ’s ha magam nem tartóztatom, térdre hullva csókkal illetem a’ különös alakot. Néma merevséggel fekvék a’ szobor, de az én lelkemben bámulat, öröm és sok szép remények’ sajgó érzelmei hullámzának. Nem, ó nem lehet ez egyéb scytha-magyar hős’ szobránál! Lett légyen bár kún, jász, besenyő, vagy akármelyik vérségi

felekezetből az ábrázolt harczfi; őseinkről háruló, ezer év előtti szent ereklyét foglal magában e' mű. Ha tündér hatalommal megajándékozva varázsvesszővel csak egy szót bővílhetnék is le ajkáról ó te nagyszerű maradvány! bizonyára nem szólnál más mint imádott nemzetem' nyelvén. Üdvözlek őskori szent emlék! légy megismerve és tisztelve a' hő keblű igaz maradék által. Ily érzelmek-s' gondolatokba süllyedve alig válhattam meg szemléletétől, míg nem tőle távozva, miután Murzakevitsch úr tapasztalá a' műre fordított különös figyelmem; és el is mondtam néki, hogy az efféle kőszobrok már ismeretesek előttem Pallas, Leon de Waxel és Dubois' munkáikhoz mellékelte rajzokból, de ez legyen első és egyetlen, mit valóságban láthatok és pedig nagy öröömre, minthogy a' történeti szöveteknek világánál scytha népek', különösen besenyőkunok maradványinak tartván, nyomozásim egyik tárgyául e' kőszobrokat is választám."¹²

A fenti idézetből az is nyilvánvaló, hogy Jerney nem véletlenül botlott bele vizsgálódásainak újabb tárgyába, hanem már itthonlétekor áttanulmányozta a számára hozzáférhető szakirodalmat, s előre meghatározott célja volt a sírszobrok vizsgálata. Miután Murzakevics-től megkapta az engedélyt, lerajzoltatta a szobrokat. S nem fölösleges sorait idéznem: „A' rajzolással Borel francia művészt bíztam meg olly meghagyással, miszerint nem homlok-irányban (en face) hanem a'mennyire a' helyzet engedi, két oldalvást mintegy profilban tegye másolatát, mialtal a' ruházaton két felül jelölt fegyverneműek kitetszők legyenek.”¹³

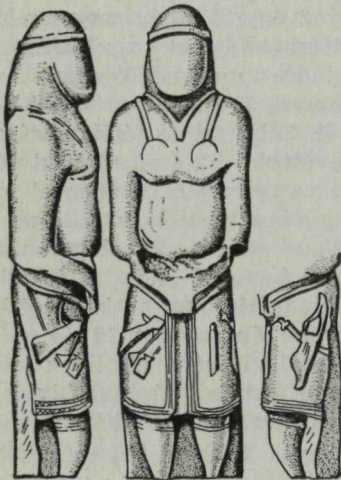
Jerney tehát az odesszai szobrot nem maga rajzolta, hanem szakavatott művészembert bízott meg ezzel a feladattal, ráadásul egy igen fontos utasítással ellátva, hogy ti. a rajzon jól látszanak a szobor ábrázolt ruházatának és fegyverzetének részletei. Nagyon fontos mozzanat ez a XIX. század közepén, ha tekintetbe vesszük, hogy számos olyan munka jelent meg még századunkban is, amelyekben a szobrok rajzai a semmitmondásig elnagyoltak, vagy félrevezetőek. Jerney tehát pontosságra törekedett, s az általa, munkája I. tábláján közölt rajz (1. kép) a korabeli követelményeknek messze magasan megfelel. 1983-as odesszai tartózkodásom alkalmával a múzeum tudományos munkatársát, V. Vancsugovot kértem meg a szóban forgó szobor azonosítására, mivel ez ma már a szobor kopása, valamint a múzeum sírszobor-gyűjteményének nagymérvű gyarapodása miatt nem egyszerűen elvégezhető feladat. Szívessége folytán sikerült a szobrot azonosítani.¹⁴ Közölte e tárgyat, a részleteket alig sejtető fényképen Veszelovszkij,¹⁵ majd legutóbb jó rajzon Pletnyova is.¹⁶ Ha az utóbbi könyvben megjelent rajzot (2. kép) összevetjük Jerney rajzával, azt tapasztaljuk, hogy a részletek nagyon sok eleme megegyezik. Számításba kell azonban vennünk, hogy az öltözék és fegyverzet számos elemét csak később (ti. a múlt század közepe után) ismerték fel a régészek a sírokból előkerült leletek alapján.

Nem adhatunk tehát teljesen igazat annak a Jerneyt ért gyakori vádnak, hogy a sírszobrokba mindenütt „belelátta” a magyar jellemvonásokat és viseletet. Valóban a II. táblán közölt, perge bajszú szobrok nem mondhatók olyan valóságúnak, mint az odesszai, de ez érthető is: az odesszait „pártatlan” művész, a többi rajzot pedig maga a szerző készítette.

Odessza után a Dnyeper és az Azovi-tenger partvidékén talált Jerney nagy számú sírszobrot. Figyelme nem csupán a szobrokra terjedt ki, hanem alapo-

san szemügyre veszi a sokszor hatalmas méretű halmokat, kurgánokat, amelyek nem alapnélkül a mi kunhalmainkra emlékeztetik. A Dnyeper-parti Kahovkából (ahol később a híres vízierőmű épült) kiindulva ezeket írja: „Több völgyesen keresztül hajtvá 7 óraker ismét 2 nagy halom közé értünk, melytől keletnek 6 létezik egymás mellett. Ezekből észrevehető a' halomsor' bizonyos irány- és távolságban egymásután folyásának megszűnése, helyzetüknek tárgy sem felevén meg; miből is az ilyenek' valójában sír voltukat következtethetni. E' hat halmot szemügyre véve, egyven kőrakásokat láték; melyre legott földmenvén, egy kőszobor' alsó, a' köldökön alul térdig terjedő, s' így fölsejéjtől megfosztott részét találtam meg eredeti helyén leásva. Ez 3 arasztot mér, a' földben erősen álló térden aluli rész szinte annyi lehet. Hát része sima a' faragott rész napkeletnek fordítva. Körötte a' halomnak sok kő- és szobor töredékek elszórvák, valamint a' többiekben is vājott gödrök és kődarabok, világos jeléül annak, hogy az egykor fönállott szobrok kiásatván elvitetek. Ha amaz ép és egész, hasonlóul már gazdára fogott találni. Megvávla innen, nem sokára újolag tömérdek halom fekvék előttünk, valamint 7 óraker a' Dnepertől félórányira. 8 óraker nagy völgyszakadathoz jutánk, hol a' folyam felé kanyarodván, a' völgy' oldalán sziklakó darabok csucsallának ki, mellynél ismét 6 halom egy csoportban, balra pedig 2; reá *Kaira* falu következett a' Dneper' *Kairka* nevet viselő holt ágánál, azon völgyszakadatra kinyulva, mely keleti részén a' Dneperig terjed és kiálló gránitkő ormokban bővelkedik, csalhatatlan bizonyosságát nyújtva az orosz nyelven jelentéssel nembiró helyneve nem más mint KÖÉR értelmének. Milly öröm: a' Dneperen átkelve már is elődink' emlékeire bukkanni! Meggyőződtem az iránt igenis, hogy e' hely csak magyar nyelvű néptől nyerhette névezetét; magából a' természet-billegzette helyzetből vonatván le. Öröm-élvezetimhez még az is járult, hogy olly nagy számban tüntek itt föl a' kőszobrok, miszerint hat órai huzamos vizsgálódás után sem valék képes a' folyam mellett messzi nyúló faluban mind egyről egyig megszemlélni; csak a' nyilvánosb helyeken föltünő s' hozzáférhetőbbeket rajzolgatám le vázlatban. Illyenek: A) a közönségháznál némi istállószinben jászolynak alkalmazva találtam 3 nagyot. 1-ső női szobor, 1 öl hosszú 1 1/2 láb széles; 2-dik férfié, 4 láb magos, 2 láb széles, de már fej nélkül. 3-dik szinte férfit ábrázol, 5 láb magos, 2 láb széles, ismét fej nélkül. B) Dividenko házánál a' falu' déli részében, 3 darab. 1-ső háza falának tövéhöz ásva az ereszet alatt épen a' pitvárnál, sárga agyaggal betapasztva; colossalis nagyságu lehetett, minthogy a' köldökön fölüli kilátszó rész maga 4 lábnyi. 2-dik a' szin' sarkánál gerendák közt, 4 1/2 lábnyi lapos durva mű. 3-dik a' házelőtti kapunál földszint fekszik, szinte durvább mű. Dividenko előadása szerint mindezek még atyja idejében hozattak a' mohillákról (halmokról). Két legnagyobb ép szobrot 15 év előtt elvitték tőle az akkor épült templom' alapjába; az 1-ső szám alattinak alsó része is eltöretvén, oda alkalmaztaték. C) Szmatenkó Antalnő házánál Dividenkónak majd átellenében 2 példánynak jöttem nyomára. 1-ső a' kapufalához leásva, fejnélkül, majd térdig látható, 2 lábnyi darab. 2-dik a' kapunál falba rakva sima háttal kifelé, szinte 2 lábnyit mutat, szélességében pedig 1 1/2 láb. Ehhez tartozónak mondatott egy fej, mely a' kapu ágasán czifraság gyanánt áll. Ezen ép kerek művet, mellyen az orr és szemek csak karczolt vonásokkal jelölvék, megvevén az özvegytől, magammal hoztam a' magyar académiának elküldés végett. Az ehhez tartozó derék' része hasonlóul a' falba rakottnak állítaték.”¹⁷

A nyitott szemmel, fáradságot nem ismerően vizsgálódó tudós tehát saját tapasztalatai alapján állapította meg, hogy a kurgánok elhelyezkedése temetőkre vall, tehát ősi sírokat rejtenek, s a sírszobrok ezeken álltak eredetileg, míg építkezéshez, a ház vagy a kert díszítéséhez ki nem ásták és el nem hordták őket. Az ő korában még megszámlálhatatlan sokaságát találta e szobroknak az utazó, számuk sokszorosan megcsappant arra a késői időre, amikor a tudományos célú kutatás és felgyűjtés kezdetét vette. A helyneveknek a múlt század közepére jellemző módon való etimologizálása, nyilván tovább erősítette Jerney hívét, hogy őseink hagyatékára bukkant, ugyanakkor erőt is merített ebből további vizsgálódásaihoz. Pedig már a következő faluban tapasztalhatta, hogy a jól trenírozott orosz falusi csinyovnyikok nem becsülik túlságosan a tudományos buzgólkodást.: „Fél óra mulva már *Harasztá*, ismét magyar hangzatú koronai faluba értem. Itt a' község ház előtt megállván, annak udvarában kerítés gyanánt leásva állított 5 darab fejnélküli nagy szobrot méregetni s' rajszolgatni kezdém: de csak hamar ott teremvén két szakállas pór, papirjaimat elragadva, szidalmak és „spion” nevezés közt magukkal a' faluházába hurczolának. Én orosz útlevelem és Kotzebue jászvásári orosz főconsultól brit orosz nyelvű ajánlólevelet előmutatván, a' secretár- vagyis helységjegyzőjéhez vezetőtetésemet kértem. Ők, miokból? nem tudom, ahoz nem vivének, hanem írásmat miután bele bele tekingettek, de hihetőleg olvasni sem tudtak, vissza kézbesítették; és olly durva fenyegetés között, hogy valamit írni vagy rajzolni ne merészelnék, végre elbocsátottak. Itt tehát a' bővebbi nyomozást nem tartván tanácsosnak, 4 óra tájban tovább hajtottam, mindig a' sok szigetű Dneper mellett.”¹⁸

A Dnyepertől az Azovi-tenger partjához vezető útján a Takmak halom mellett talált sok szobrot, azokat részletesen leírja, egy részükről vázlatokat, rajzokat készít. Különösen szembetűnő, milyen nagy gondot fordít a szobron ábrázolt részletek, az öltözék és a fegyverzet leírására. Emellett mindenütt feljegyzi, mire használják a helyéről elmozdított szobrokat mai tulajdonosaik. Érdemes leírását kissé hosszabban idézni: „Fő gondot fordíték itt az értesülés nyomán található számos szobrok’ megtekintése- s’ fölkeresésére, következő eredménnyel. A) Letvenák István udvarában a’ város’ délkeleti részén van 3 darab. 1-ször egy merőben tábla alak, minőt még eddig nem láttam: hosszóságában 5, szélességben 1 1/2 láb. Egyik lapján középtájon görbe kard, annak keresztben helyezve kezijj, mellette tegez nyilakkal töltve. Ezek fölött a’ tábla’ végén olly for-

ma vésések, mint rendszeren a’ szobrok’ hátulján szoktak lenni, a’ mellvas’ keresztbe kötött szijjait ábrázolva. Másik lapja a’ táblának szinte simára faragott némi cifraságokkal. 2-dik és 3-dik női szobor, 5 láb hosszágú. B) Letvenának átellenében némi sarokháznál kapuoszlopul állitva 1 férfi szobor, 3 láb

nagys. 1 1/2 láb széles. C) Kacsics Ludovi házánál a' város' nyugoti részében 2 példány. 1-ső férfikép, 4 láb magas. 2-dik női, szintolly nagyságú. D) Kacsics' sorában némi ház' kapujánál 3 férfi szobor. 1-ső talapzatig 4 1/2 láb magas, 1 1/2 láb széles, sisakos és mellvasas szép példány. 2-dik szinte olly fegyverzetű, barna granitkőből; keze csak könyökig előállítva; talapzatig, melly a földben rejlik, 3 1/2 láb, szélességben 2 láb. A' 3-dik szinte 3 1/2 lábnyi magas. E) Feder Misko házánál a' város' északi részében egy női szobor köldökírányig látszva, 3 1/2 magas, 2 láb széles. F) Kucsabaj Amalko házánál 4 darab; az 1-ső férfié, vállban letörve, dolmánya jobb oldalán buzogány, tőr és még valami ismeretlen eszköz látható, 3 lábnyit mér. 2-dik fej nélküli férfi ábra térdig 4 1/2 láb, hátrészén a' mellvas' köteléki láthatók. Kettő női, szinte fej nélkül, lefüggő emlőkkel. G) Szamilika özvegynél a' város' nyugoti részében a' főutczában egy szobor vályúnak alkalmazva. H) Szinte azon utczában egy ház' kapujánál ágaskép köldökig leásva 3 lábnyira kiálló férfi szobor sisakban, mellvasal, hátul leeresztett három ágban font és a' mellvas' kötelékinél szépen látszó hajjal. Meg kell itt jegyezmem, hogy Dubois franczia utazó' archaeologiai táblájának 3-dik száma alatt a' minemü colossalis nagyságu jeles szobor közöltetik, minek holtaláltatásáról már megrovoit könnyelműségnél fogva halgat, Odesában velem közlött, 1820-ban Stemkovszki által vett rajz' utmutatása szerint az Takmaktól egy kis mélfölnyire fekvő Konzskije-Razdori faluban némi ház' kapujánál talátatik. A rajzoló orosz tudósnak nem levén fogalma a' zeke' két oldalára vésett fegyvernemüekről, a' jobb oldali nyíllal tölt tegzet és baloldali púzdrába tett kéziijat, ruhaékesség gyanánt látszatik előtűntetni. A' mellvas és karperecz hiven rajzolvák az eredeti szép példány után."¹⁹

A következőkben arról nyilatkozik, miért végzi e fárasztó, s esetenként még csak nem is veszélytelen munkát. Ebből az idézetből az is egyértelműen kiviláglik, hogy a helybéli lakosságot mindenütt részletesen kikérdezte a szobrok eredetéről, származásáról, feljegyezte babonás legendáikat is, tehát mai értelemben vett néprajzi terepmunkát is végzett.

„Hü részletekben adom a' szobrok fölötti vizsgálódásom rendét s' léthelyük, elsorolását, leginkább azért, hogy tapasztalásim után ha majd egykor honfiaink közül valaki újabb nyomozás végett ezen vidékekre utazandik, magát minden részben tájékozhasssa, s' a' fölkkutatás és tudakozódás' idővesztő ügy, valamint kellemetlen foglalatoságától föl legyen mentve. Erősen hiszem, eljövend az idő, midön az őskornak e' bámulandó művei a' tudós vizsgálódók által élénkebb figyelemre méltatva, a' scytha-magyar népfelkezetek' vallásos ügy, mint művészi maradványai gyanánt fognak tiszteltetni. A' szobrok' eredete s' mivolta fölötti kérdéseimre az itteni nép is, egy szájjal a' kurgánokróli hozatásukat és kővé vált régi emberek' tartalmazását vallá: melly utóbbi babonás hiedelmüket gyakorta ollyatén balga kérdéssel adák elő: valljon mit vétkezhetek ezen szerencsétlenek."²⁰

Mariupolba (ma: Zsdánov) érve újból meglepi a szobrok sokasága, siralmas állapota másodlagos felhasználásukban, s tudomást szerez nagymérvű pusztulásukról is. Mint másutt, itt is leírja a szobrokat, kinézetük mellett anyagukat is, de rajzolásukat már nem győzi, ezért felhagy vele.

„E' városban szobrok' kutatása alkalmával bámulva látám azokat földbe sárba süllyedve utcán heverni. Föltűnt A) a' tengerpartnál álló makaroni-

gyár' kapuja elé illesztett két példány. Egyik férfi szobor, 5 láb, másik női 4 1/2 láb magosságú, a' leásott talapzaton fölül. Emennek orra helyén valaki által pajkosságból lyuk vésetvén, s elcsúfítatott; annak feje' előrésze némi erőszak által hihetőkép nem régiben letöretvén, az elvált darab még akkor is ott hevert. A' bajszos szép példány töredéket kendőbe takargatva legényemmel szálásomra vittem, Kairban szerzett egész fejjel együtt hazámba, az académiának küldendőül. Kaukaszai alkat, arányos vonások és bajusz tűnnek föl rajta. Ezt rajzban is láthatja az olvasó. B) Ugyanazon tengermelletti utczában beljebb a' városban nyugotfelé némi ház' szegletén kívül fekszik egy női szobor feketés granitkőből, 5 láb nagyságú. C) Tovább menve a' déli vagy tenger-melléki végsoron, egy szinte olly nagyságú. D) Beljebb éjszakfelé némi alacsony ház' szögletén csonkított férfi szobor. E) Amattól nyugotra fekszik egy másik, talpazzal együtt 1 öl hosszúságban. F) Külebb ettől 3 lábnyi férfi szobor. G) A' város' nyugoti részén levő templomnak átellenében házzögletnél fővel lefelé ásva, 3 1/4 lábnyi, melly annyiból kitünő: hogy dolmánya nem hosszú, mint rendesen a' többinek. Mindezek a' legkeményebb quartzkőbőliek, s' elárulják a' dnepermellékiektől bányájukra nézve különböző voltukat; némeltyek sárga és vörös színt játszanak, holott amazok általában fejeeres azaz mészkőből készülvén. Fölötte nagy számban tűnvn föl márcsak az utcákon is e' csudálatos régiségek, benn az udvarokban és kinél létük iránti kutatással s' rajzolgatásukkal fölhagytam, ha csak valami szokatlan nem fordult rajtuk elő. Meggyőződtem itt arról is, hogy ezrekre mehetnek e' környéken a' megmaradtak száma. A' mi leginkább búsitott, az vala: hogy egyen sem találhattam bár minő írásjellemet; és mindazok, kik efféléket állítólag ezer számú példányban is láttak, valamely betű' nyomát rajtuk szemlélhetni tagadák. Már ezután csak arra terjesztem ki különösen figyelmem, hogy meddig terjed el a' szobrok' valódi hazája. E' kérdést illetőleg mindenhol gondosan beszédtem a' jártas-keltes egyének' értesítését. Itt aziránt nyertem világosítást, mikép a' környéken levő kurgánokról hozatták be, leginkább e' város' megtelepítése alkalmával, mellyeken, mint eredeti helyükön én már egyet sem találtam épségben és sértetlenül. Azon szomorító hirt is ismételve hallám e' városban, hogy a' nagyobb épületek alapjaihoz illy szobrok, ha kisebbek vagy könnyen törhetőek voltak, szétliten használtattak ekkoriglan."²¹

Kaira falu után tehát Mariupolban is vásárolt Jerney egy szoborfejet az Akadémia részére. Ez utóbbi rajzát le is közli az I. tábla 3. képeként, s a képhez megjegyzi: „Ennek eredetie a magyar academia gyűjteménye között látható”. A hazaküldött szobrok azonban jelenleg ismeretlen helyen lappanganak. A második világháború előtt a szobrok nyomába eredő Bendefy László írja: „...minden arra irányuló fáradozásom, és utánjárásom, hogy ezeket feltaláljam, meddőnek bizonyult.”²²

A sírszobrokkal kapcsolatos vizsgálódásait összegezve Jerney még egyszer leszőgezi, hogy azok eredetileg a kurgánokon, azaz sírhalmokon álltak. Ez a megfigyelése máig hatóan valósnak mondható, annak ellenére, hogy az ásatásokból ma már egyértelmű, hogy e halmok zömmel őskori temetkezéseket rejtenek, csakúgy mint a magyarországi alföldi kunhalmok. Jerney még joggal vélhette, hogy a szobrokat készítő egykori nép saját halottainak sírhalmára állította e szobrokat.

Arra a kérdésre keresvén a feleletet, hogy milyen nép hozta létre ezeket az alkotásokat, a szerző számos korábbi elméletet tekint át, többek közt a mongolokkal való azonosítás gondolatát. Éles szemmel fedezi azonban fel, hogy a XIII. századi utazó, Rubruk azon a területen haladt keresztül a mongol kánhoz vezető útjában, ahol most ő is járt, s a szerzetes megemlékezett a sírszobrokról is a kunok lakta területen. Így tehát e szobrok nem mongolok, csakis kunok lehetnek. Hivatkozik továbbá a szobrok alatt levő kun kurgánokra vonatkozó orosz évkönyvi adatra, végezetül véleményét így summázza: „Elég tanuadások ezek, úgy vélem a' kőszobrok' nem más, mint kunoktól származásának megbizonyítására. Már ha ezen nemzet' történetét mélyebben vizsgáljuk, be kell vallanunk a' „Cumanus” név alatt azon rokonfajú és nyelvű népek értetését, mely az orosz és lengyel krónikákban Polowcz és Petseneg; a' byzantiaknál Comanus, Patzináka és Patzinakita, a' magyar évkönyvekben Cuni, Cumani, Besseni, Bisenni azaz kun és besenyő nevezettel fordul elő; mely ezen vidékeket a' legrégebb idők óta scytha, hun, turka, kazar 'stb. majd összes, majd ismét felekezeti számosb nevekkkel illetve lakta. Mindezeknek a' magyarral egy törzsokról szakadása, és azonos, merőben dialectusi különbözőségi nyelvűsége valamint már eléggé kitüntetett, úgy az alább mondandókból is minden lépten nyomon bebizonyuland. Mihez képest kimondom huzamos meg-hányas után keletkezett abbéli erős meggyőződésem' és rendithetetlen hitemet: hogy ezen kőszobrok hun-scytha népcsaláddhoz tartozó, és így magyar fajú népeknek sok száz, sőt ezer évek alatt készült siremlékei, mely nyilvánítás a' művek' részleteinek megvizsgálása által is valósággá emelkedik: mielőtt azonban illy térre vezetném az olvasót, egy Achilleus főlérő ellenvetést szükség legyőznünk. Ebből áll az:

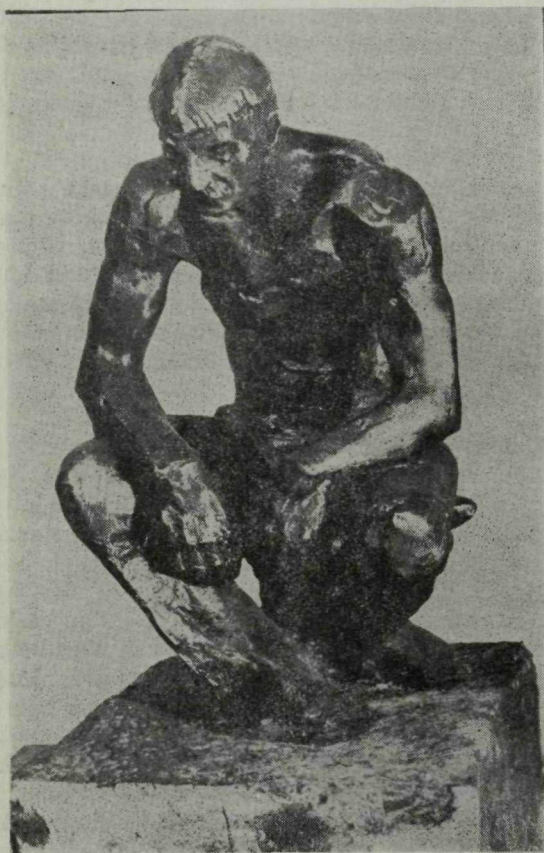
Tudatik a' történetekből, hogy az érdeklött keletről költöző népfelekezettek, u. n. besenyők, jászok, kunok, palóczok különböző időszakokban jobbra a' Magyarhaza' határi közt vér- és nyelvrokonaiknál keresve menedéket, vétére ott települtek meg: lehetetlen ugyanezért, hogy ne találtanának nálunk hasonló kőszobrok, ha csakugyan azoknál volt vallásos nemzeti szokás illy emlékeket állítani halottaik föltt. Igazuk van az ekép okoskodóknak; sőt én még azt is hozzá adom, hogy a' magyaroktól, mint rokon fajtól szükségkép kellett volna fönmaradniok efféle jeleknek hazánkban.”²³

A fentiekből egyértelmű: helytelen úton járnak a későbbi szerzők, amikor azt állítják, hogy a sírszobrokat Jerney egyértelműen magyarnak vélte. A valóság ezzel szemben az, hogy lényegében ő is a ma is általánosan elfogadott, leginkább Veszolovszkij által beigazolt kun származtatás álláspontjára helyezkedik. Csakhogy Jerney a kunokkal rokonnak veszi a szkítákat, hunokat, besenyőket és magyarokat is, és úgy véli, hogy a közös vérrokonság és hitvilág miatt mindezen népek állíthattak sírszobrokat. Ezért bizonygatja aztán hosszasan a sírszobroknak a magyaroknál való meglétét is. Hivatkozván Kézainak a tárnokvölgyi csatát leíró szövegében, s egyéb okleveleinkben is előforduló „bálványkő” kifejezésre, valamint a „Bálványos”, „Bálványosvár” típusú helyneveinkre olyan helyeken, ahol nem számolhatunk római kori szobrokkal. Megjegyzi: „Szentek szobrai' s keresztyének emlékei' soha nem nevezék őseink bálványoknak.”²⁴

Ma már aligha tartható fenn az a vélekedés, hogy a honfoglaló magyarok is állítottak sírszobrokat, amint az még néhány évtizede felmerült,²⁵ az azonban

adataink alapján nem zárható ki, hogy a tatárjárás után hazánkba költözött kunok (és jászok) nem állítottak néhány helyen kőből vagy fából készült sírszobrokat, hiszen előkelők egy ideig még pogány módon temetkeztek, s az Alföldön nagy számban találhattak a korábbi hazájukban lévőkhöz hasonló földhalmokat, ahová e szobrokat felállíthatták.²⁶

A fentiekkel természetesen nem azt szerettük volna sugallni, mintha Jerney János közel másfél évszázados elmélete a sírszobrokról ma is fenntartás nélkül helytálló lenne. Számos vitatható és homályos kérdés ellenére a kutatás nagy vonalakban tisztázta eredetüket, szerepüket és időrendjüket. Azt a hamis vélekedést szerettem volna csupán megingatni — ami a későbbi kutatóknál szinte vita nélküli, — hogy Jerney Jánost a múlt század műkedvelő arisztokrata utazókhöz hasonlóan ítéljük meg. A magyar tudós felkészülten, széles irodalmi ismeretekkel indult útjára, s a bennünket érdeklő kérdésekben is ismerete kora legújabb eredményeit. Gyűjtése pedig szinte példamutatónak mondható, nem csupán a múlt század közepének színvonalához, hanem még jónéhány későbbi évtized szokásaihoz képest is. Eredményei, következtései is kora színvonalán álltak, s az sem meglepő, hogy reformkori hazaszeretete és népe történelmének szeretete sok esetben átsugárázik tudományos állásfoglalásán.

Kiss István:
Apám síremléke
(1956, 140 cm, műkő)
— Bp. XV. kerületi
közttemető

J E G Y Z E T E K

1. A dorozsmai születésű, s hosszú ideig itt birtokos Jerney legfontosabb életrajzi adatait és művelt ld. Színnel József: Magyar írók élete és munkái, V. (Bp. 1897) 494—500.
2. Jerney János: Keleti utazás a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett, 1844 és 1845. 1—2. kötet. Pesten 1851.
3. A sírszobrok újabb magyar nyelvű szakirodalma: Fodor István: A sírszobrok kérdéséhez. Folia Arch. 21 (1970) 113—126.; G. A. Fjodorov—Davidov: Az aranyhorda földjén. (Bp. 1983) 23—36.
4. E. Henszlmann: L'age du fer. Etude sur l'art gothique. (Bp. 1877) 14—17.
5. Nagy Géza: A régi kunok temetkezése. ArchErt 13 (1893) 106—107.
6. Bendefy László: A magyarság és Középkelet. (Bp. 1945) 314—323.
7. N. I. Veszeloovszkij: Szovremennoje szosztovanie voprosza o „Kamennih babah” ili „Balalah”. Zepszki Imperatorszkogo Odesszkogo Obscsesztva Isztorii i Drevnosztyej, tom XXXII. (Odessza 1915) 412—413.
8. G. A. Fjodorov—Davidov: Kocsevnjiki Vosztocsnoj Evropi pod vlastyu zolotoordinszkij hanov. (Moszkva 1966) 166—193. Sz. A. Pletnyova: Poloveckie kamennie izvajanylja. Moszkva 1974.
9. Jaroslaw R. Daszkiewicz—Edward Tryjarski: Kamennie babi pricsernomorszkij sztye-pej. Kollekcija iz Aszkanii-Nova. (Wroclaw—Warsawa—Krakow—Gdansk—Lódz 1982) 68, 84.
10. Az odesszai múzeum és a történelmi társulat történetéről ld. G. A. Dzisz—Rajko: 150 let Odesszkomu archeologicseszkomu muzeju. Materiali po archeologii Szevernogo Pricsernomorja, vip. 8. (Kiev 1976) 5—15.; Odesszkij archeologicseszki muzej AN USzSzR. Red. G. A. Dzisz—Rajko. (Kiev 1983) 5—10.
11. Jerney János: i. m. 2. kötet. 13.
12. Uo. 13—14. Jerneynek a múzeumi látogatásáról megemlékezik könyvében Péter László is: Odessza és a magyarok. Szeged, 1978. 22.
13. Jerney János: i. m. 15.
14. Kedves segítségét ezúton is hálásan köszönöm.
15. N. I. Veszeloovszkij: i. m. XII. t. 10.
16. Sz. A. Pletnyova: i. m. 106, 187, 68, t. 1176.
17. Jerney János: i. m. 44—46.
18. Uo. 46.
19. Uo. 58—59.
20. Uo. 59.
21. Uo. 63—64.
22. Bendefy László: i. m. 315.
23. Jerney János: i. m. 100—101.
24. Uo. 101.
25. Bendefy László: i. m. 314—316.; Ua.: A két első népvándorláskori sepulchrális emlékek Magyarország területéről. Antiquitas Hungariae 2 (1948) 217—219. vö. Fodor István: A sírszobrok ... 114.
26. Vö. Fodor István: Utószó G. A. Fjodorov—Davidov: Az aranyhorda földjén c. könyvéhez. (Bp. 1983) 128—130.; Ua.: Lehetek-e kun sírszobrok Magyarországon? Sajtó alatt „A Jászkunság kutatása” c. kötetben.

Kiss István Kossuth-díjas szobrászművész tárlata a Szolnoki Galériában

Molnár Ferenc megnyitja a kiállítást, mellette a művész

A Szolnoki Galériában április 3-án délután nyitotta meg Molnár Ferenc nyugállományú államtitkár Kiss István Kossuth-díjas szobrászművész kiállítását. A méreteiben is reprezentatív tárlat május 20-ig tartott nyitva, a vendégek könyvben is nyilvánított véle-

mények szerint igen nagy sikert aratott, a szolnoki és a városkörnyéki művészetbarátok, de az átutazóban, a Tisza-partján tartózkodott turisták — még nem véglegesített adatok szerint — ezrei látták Kiss István itt bemutatott alkotásait.

Kiss István „köztéri szobrász” átlapították meg róla minduntalan a művészettörténészek, — közülük a nagyobb pontosságra törekvők hozzátészik: „elsősorban köztéri szobrász”.

Aki nyitott szemmel jár, kel az országban, de nem rendszeres tárlatlátogató, bizonyára fenntartás nélkül egyetért az előző megállapítással, hiszen csak csupán a fővárosban három monumentális szobra van a mű-

vésznek: a budai Dózsa-, a városi-gei Tanácsköztársaság-, és a margitszigeti Centenárium emlékmű. A XV. kerületi köztemetőben egyik legmegejtőbb, legdrámaibb munkája látható, az Apám síremléke, a Margitszigeten pedig Janus Pannónius márvány-, a XI. kerületben pedig Apáczay Csere János mészaköszobra áll; a XII. kerületben a Fényes szelek haraszi mészakökompozíciója vonzza a szemet, de okvetlenül szólnunk kell még a zuglói Felszabadulási emlékműről, a Hűvösvölgyi réten lévő Munkásmozgalmi emlékműről, — s még mindig nagyon hiányos a felsorolásunk, egyetlen középületben felállított munkáját sem említettük.

Ha az ország különböző városaiban járunk, akkor is sűrűn megállítanak bennünket Kiss István köztéri szobrai, Cegléden a Dózsa vezér (hegesztett vörösréz) Debrecenben a Proletár (bronz) és a Lovak; Diósgyőrött, Dunaújvárosban, Szegeden és Székesfehérvárott a Lenin szellemiségét sugalló szobrok, portrék, a kecskeméti Széchenyi kompozíció; Petőfi büszt és szobor Gödöllőn, illetve Győrött, s végezetül, de nem utolsósorban — már csak azért sem, mert a vidéken felállított Kiss István-munkákból is csak csupán „idézünk” — az egyik legnagyobb alkotása Endrődön az Agrárproletár emlékmű.

Mindezek után bizonyítottnak tűnik, hogy Kiss István „mennyire köztéri” szobrász, — ám a nyolevan különböző munkáját bemutató szolnoki kiállítás netán meg is kérdőjelezi a fentieket. Aki csak csupán köztéri szobrokban gondolkodik, hogyan lehet ennyire termékenyen otthonos a szobaméretekben, a kisplasztikában. Egyik legértőbb monográfusa. Tasnádi Attila adja meg erre a választ. Bizonyítja, hogy Kiss István számára minden kisplasztikai munka, vagy a portrészobrászat is csak előjáték és arra szolgál, hogy majdnem beleolvadjon egy-egy emlékmű szintézisébe. Kiss István szobrai konkrét helyre és céllal készíti. Úgy véli, a szobrász elsőrendű kötelessége, hogy közösségi és maradandó műveket emeljen, mégpedig olyanokat, melyek a kor nagy kérdéseit sokoldalúan és mindenki számára hozzáférhetően exponálják.

A szolnoki tárlaton szemelvényeket láthattak a nézők Kiss István eddigi életművéből. A meghatározás — „szemelvények” — a művésztől származik, aki elmondta: korszakokat hiába is keresne valaki munkásságában, hiszen egy-egy különösen kedvelt téma végigkíséri az életét. Sosincs tehát „befejezett” szobra, a jelképek új és új gondolati asszociációkkal terebélyesednek, a kifejezési formák általuk gazdagodnak.

Kiss István szolnoki kiállításának nem mindennapi sikere szorosan kapcsolódik ahhoz, amit a művész — mintegy ars poeticájaként — nyilatkozatában elmondott: „Jelképpé csak az tud válni, aki mennél többek gondolkodásában helyet keres. . . Én meglehetősen primer módon fejezem ki magamat, mert az a véleményem, ha az ember kerületi a problémát, némiképp már el is kente. Igyekszem úgy fogalmazni, hogy szobraimban

benne feszüljenek napjaink ellentmondásai. Az ilyen szobor pedig már nem csak anyag, cselekvés is.”

Fontosnak tartjuk a művész szándékának „visszaigazolását” a nézők részéről. Az a nemes egyszerűség, ahogyan Kiss István szobrait megfogalmazza, a művészetekben járatlan ember számára is érthető, gondolkodásra és azonosulásra serkentő. Szobrai beszélni, sírni, rajongani akarnak, s visszhangzó szavakat keresnek mibennünk — állapította meg az előzőekkel összefüggésben a művész szolnoki tárlatát megnyitó Molnár Ferenc államtitkár. Ennél pontosabban nem hisszük, hogy kifejezhetnénk a kiállítás kiváltotta nézői gondolatok lényegét. Kiss István számára valóban az az elsődleges, hogy értik és megértik-e szoborba formált gondolatait, érzéseit, műveit azon emberek, akik őt indították, vállalták, ahová elszakíthatatlan szálakkal kötődik ma is.

Alkalmunk volt művészeté meghatározó tényezőiről, az indulás éveiről beszélgetni Kiss Istvánnal.

— Nagyszalontához, a póre sík vidékhez kötnek az első emlékeim. Olyan volt ott a mi fajta emberek szegénysége, hogy ha valakinek két karéj kenyere volt, — aznapra már gazdagnak számított. Családom félig paraszt, félig iparos, — apám falusi díszműlakatos, mindent csináló, mindenben tökéleteset akaró ezermester volt. Én a vassal együtt tanultam beszélni, az első gyurmáimat ezekben az években készítettem. Előbb „csócsált” kenyérből, agyagból, később szurokból. Amit magam körül láttam, ma is meghatározó számomra. Őszinte szavú, becsületes emberek küzdöttek a megélésért, így apám is, aki a díszmű lakatosság és a művészet határmezsgyéin dolgozott műhelyében,

ahol nekem is hamar kezembe adta a reszelőt, a dörzsvásznat. Láttam, hogy körülöttem mindenki, milyen keményen dolgozik, tettem én is, amennyire csak az erőm engedte. Ezzel kapcsolatban előre ugrok időben: már főiskolás voltam, megkaptam a Dózsa emlékmű pályázat kivitelezését, amikor szegény apám igen furcsán dicsérte gyermekkori munkámat. Azt mondta: „nyolc éves korodban többet értél, mint egypár rossz segéd, hát mikor akarsz már valami jó kétkezi szakmát kitanulni.” Számára a biztos kenyeret, a legnagyobb egzisztenciát — ahogy mi mondjuk manapság — mindig is a vasfűrészszel, hidegvágóval, kalapács-csal végzett munka jelentette. Sokáig nem tudott megbékülni a gondolattal, hogy én szobrász leszek, nem pedig lakatos vagy kazánkovács. Mondjam azt, nekem úgy kellett szobrásznak lennem, olyan szobrásznak kellett lennem, hogy apám és a hozzá hasonlóak megértsék amit csinálok, hiszen csak akkor nem csa-

lódtak bennem, amikor értelmükkel szívükkel felfogták, megérezték és tudták: szép és társadalmilag hasznos az én szobrászatom. Úgy gondolom, azóta is, hogy a művészetnek mindig a kor legfontosabb emberi problémáit és eszményeit kell megfogalmaznia, kifejeznie. Talán ismert a történelmi érdeklődésem. Netán az is egyértelmű, hogy nem illusztrálni akarom a történelmet, hanem erősíteni kívánom szobraimmal az emberekben a hovatarozás tudatát. Úgy vélem a művészetnek az a dolga, hogy minél több embernek gondolkodási támasza, szemléleti segítője legyen. Valamelyest talán a szolnoki kiállításom is bizonyítja, mindig azok a történelmi személyiségek érdekeltek, akik valamilyen előremutató, emberközpontú gondolat hordozói voltak.

A művész szolnoki tárlata csupán — s ez nem kevés! — szemelvényeket adott a gazdag életműből, de jelölte, érzékeltette az egész, szépívű pályát is.

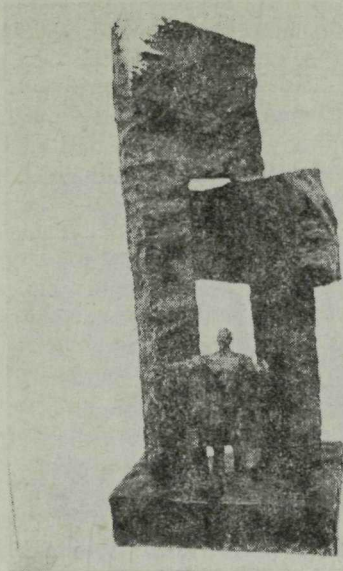
A Vágató kuruc lovas (bronz, 35 cm) még Kiss István főiskolás éveire kötődik, lovasfigura az 1969-ben alkotott Vak Bottyán (bronz 260 cm) amely az előzőnél ugyan statikusabb, de döbbségében kimerevített kurucvezér alakja nagy drámai erőt sugall.

A magyar történelmi múlt emlékeit, jelképeit idéző Kiss István-szobrokat nagyszerű megjelenítésben kapta meg a néző a kiállítás keretein belül. A Végváriak, Tinódi Lantos Sebestyén, Bólyai János, Bólyai Farkas, Petőfi, Apáczai Csere János, Dózsa e vonulat legértékesebb alkotásai.

Külön, hangsúlyozottan érdemel említést — a kifejezőmód sajátos-

Emlékmű (terv)

Felszabadult
(krómacél, bronz, 90 cm)

ságai miatt is — ahogy Kiss István két nagy költőnkét, Petőfit és Adyt megjeleníti. Az a Petőfije nem a misztifikált költő, hanem a nép között járó-kelő, a látottakon kézközben gondolkodó ember. Ady szellemiségét a fej karakterisztikus kidolgozásával érzékelteti. A test jősze-

rével csak talapat — más kérdés, hogy gyönyörű vonalakkal körülhatárolt és szép arányú — amely hangsúlyozza a nehéz gondolatokkal telített, markáns fej különlegességét szellemi erejét.

Lenin alakja — híven szemléletéhez, amely szerint a történelemformáló ember áll érdeklődése középpontjában — talán a leggyakrabban visszatérő téma Kiss István művészetében. Művészi szándéka szerint Lenin a gondolatok szféráján keresztül közelíthető meg legkifejezőbbben, „az segített a legtöbbet Lenin megismerésében, és így megmintázásában is, amit ő maga írt, alkotott” — mondta ezzel összefüggésben a művész. A szolnoki tárlaton láthatott Lenin megfogalmazást is érezhetően ez a meggondolás szülte.

Kiss István Kossuth-díjas szobrászművész szolnoki tárlatát, amely a tavasz művészeti eseményeinek kétségtelenül legrangosabb, legtöbb gondolati, művészi értéket hordozó kiállítása volt Szolnokon, L. Menyhárt László értő rendezésében láthatta a közönség.

„Az embert dicsérem!”

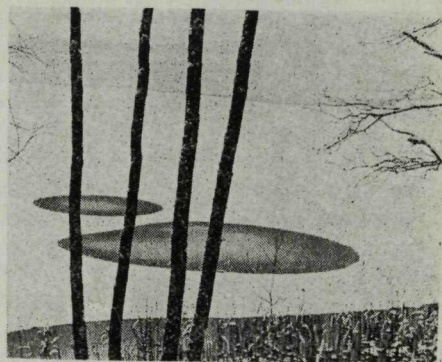
Gondolatok egy nemzetközi fotókiállítás után

1981-ben hirdette meg a Mozgássérültek Szolnok Megyei Egyesülete az első, mozgássérülteknek kiírt nemzetközi fotó- és színesdia pályázatát azzal a nem titkolt elképzeléssel, hogy kétévenként ismételve a pályázatot és kiállítást, Szolnokon hagyományt teremtsenek és bemutatkozási lehetőséget biztosítsanak a művészi színvonalon fotózó mozgássérülteknek. A gondolatnak humánus tartalma mellett kérdőjelei is voltak. Nemzetközi tud-e lenni a pályázat, színvonalában és hatókörében? Öt év távlatából nyugodtan állíthatjuk, hogy igen, hiszen 1986-ban már a harmadik pályázat is lezárult és április 9-én az SZMT székházában e gazdag, színvonalas anyag kiállítása is megnyílt.

Az eddig megrendezett három pályázat és kiállítás számadatai is figyelemre méltóak. 1982-ben az első pályázatra — három meghirdetett kategóriában: fekete-fehér, színesfotó és színesdia — 67 szerző 517 alkotással vett részt, a nemzetközi jelleget Szovjetunióból, Jugoszláviából és Csehszlovákiából küldött pályázatok jelentették.

Már az első pályázat és kiállítás igazolta, hogy van igény, érdeklődés arra, hogy a pályázatok és kiállítások kétévenként rendszeresek legyenek, biztosítsanak bemutatkozási lehetőséget a művészi színvonalon fotózó mozgássérülteknek.

Az 1984-ben meghirdetett és megrendezett második pályázat és kiállítás a hazai és nemzetközi érdeklődés

Martti Peltola (Finnország): Cím nélkül (1. díj és a Magyar Fotóművészek Szövetsége különdíja)

számszerű és minőségi növekedését bizonyította, e pályázaton már 81 alkotó, 602 művével vett részt, hazánkon kívül 9 országból. A harmadik pályázat meghirdetése 1985-ben volt, a beküldött alkotások zsűrizés utáni kiállítása 1986. április 9-én nyílt meg. Ez a pályázat az érdeklődés további növekedését bizonyította; 15 országból — Japántól Új-Zélandig — 101 alkotó, közöttük 67 külföldi, 839 alkotása került elbírálásra. (Különösen sok — 273 darab — diapozitív érkezett a pályázatra.) A művészi igénnyel megfogalmazott díjazott alkotások között osztrák, finn, dán fotósok mellett magyar szerzők is vannak. (Fekete-fehér kategóriában Aszódi Zsuzsanna szolnoki fotós a II. díj mellett a Városi Tanács Vándorserlegét is elnyerte.) A három kategóriában meghirdetett pályázat díjain kívül tömegszerveze-

tek és intézmények felajánlott különdíjainak kiosztására is sor került.

Ha választ keresünk arra a kérdésre, hogy miért sikeres imponáló számadataival, művészi minőségével e fotópályázat, elsősorban azokban a sajátosságokban kapjuk meg a választ, melyeket a fotózás biztosít azok számára, akik a világgal való kapcsolatukban korlátozott lehetőségekkel élhetnek. A fotózás a megragadott, soha vissza nem térő pillanat számukra, a hangulat megörökítése, az alkotótevékenység boldog szenvedélye. Drámai, máshol finom lírai hangulatot árasztó képek, kitűnő megfigyelések, szabadon bontakoztatják ki az alkotók egyéniségét, vallomásukat az élet szeretetéről, szépségeiről. A kiállítást nemcsak az alkotók közös helyzete, hanem az alkotások magas művészi minősége fogja egységbe. A képek személyes vallomásokat közvetítenek, a közös sorsú alkotók életének, sajátos meglátásainak üzenetét adják át nekünk; az élet és természet szépségét, derűs és árnyoldalát, és legfőképpen a mindent legyőző akaraterő győzelmét. A kiállítás képeiben — a leg-hétköznapibb jelenetben is — jel-

legzetességeket fogalmazznak meg, az általuk elevenen érzékelt mondánivalót akarják és tudják is megosztani velünk érdeklődőkkel. A művészet mindig híd, összekötő kapocs; ez esetben ez fokozottan igaz. Összetartó erőt, együvé tartozás érzését adja a képek alkotóinak a helyzetük nehézségén felülemelkedni tudó alkotóvágy kiteljesülése. Ezért elevenek a képek, természetesek és közérthetőek. Lényeglátó megfigyeléssel mutatnak be drámai találkozásokat, emberi kapcsolatokat, természeti szépséget, meghitt csendéletet. Az alkotók mintha tudatosan keresnék a harmóniát, a nyugalmat a számukra fokozottan létező diszharmonióban. A képekről sugárzik a humánus, az optimizmus, az emberbe vetett hit, a haladás melletti elkötelezettség, az élet és természet szeretete. A modern fényképezéstechnika mértéktartó és eltűzött, tárgyilagos és olykor különös lehetőségével meggyőzően szolgálja az alkotót, segíti mondanivalójának kiteljesülését. Ezért érthető a kapcsolat a képek és közönség között. Az alkotók letisztult közlésmódja lehetővé teszi, hogy a gondolatgazdag, esztétikus alkotások mindenki számára érthetőek, mindenkihez szólnak.

Aszódi Zsuzsanna: Tisza-parti romantika (2. díj és Szolnok Város Tanácsának vándorszerlege)

A kiállítás minősítése még a legfogulatlanabb kritika esetében is lehet erősen szubjektív, ezért e helyütt három véleményt idéznék: a fotóművészt — Eifert János: „az igényes technika, a mondanivalót hordozó eszközök gazdagsága volt jellemző a bemutatott képekre”; a nézőt (vendégkönyvi bejegyzés): „mély emberi érzelmeket hoz felszínre a kiállítás, hordozója annak a gondolatnak: emberek, vigyázzunk egymásra és önmagunkra”; a résztvevőt: „ez a pályázat legalábbis az én esetemben elérte célját, életörö-

met öntött belém, segített elfelejteni a baleset utáni sok keserű évet.” Úgy gondolom a leírt vallomásoknál aligha lehet tömörebben megfogalmazni a pályázat és kiállítás művészi minőségét, humánus tartalmát.

Az eddig meghirdetett és megrendezett három nemzetközi fotópályázatot és kiállítást rengeteg szervező, előkészítő munka, szívszűz rendezői igyekezet, önzetlen fáradozás és áldozat előzte meg, amelyért elismerés illeti a közvetlen szervezőket, a Mozgássérültek Szolnok Megyei Egyesületét, azokat a társadalmi és tömegszervezeteket, vállalatokat, gazdaságokat és intézményeket, amelyek a meghirdetésben, pályadíjak adásában, egyáltalán erkölcsi és anyagi támogatásban részesítették

ezt a nemes és nagyszerű kezdeményezést, és immár hagyományt.

Hogy ezek után nem következnek a támogatók megemlézése, annak csupán az az oka, hogy egy nagyon hosszú felsorolást kellene ismertetni.

Elismerően kell mégis megemlíteni a Szakszervezetek Szolnok Megyei Tanácsát, amely a kétévenként megrendezendő kiállításnak otthont ad, Szolnok Város Tanácsát, amely egyre inkább érzi és segíti a pályázat és kiállítás — nemzetközi mércéjéhez viszonyítva is — nemes szándékát és törekvését, a Magyar Fotóművészek Szövetségét, amely szakmai segítségével támogatja és segíti sikerét.

TÁLAS LÁSZLÓ

B. S. Carlsen (Dánia): Ez egy hosszú út (4. díj)

**G. Van Mol (Hol-
landia): Bosszantó
(3. díj a kollekció-
jáért)**

Ára: 12,- Ft